Бүхы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, [БУР]ЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

1921 оной [..]-һээ гарана | № 204 (16727) | 1984 оной сентябриин 5, среда | Сэн 3 мүнгэн.

ХУРЯАЛГА-84

[ҮД]ЭР СООНЬ ҮНГЭРГЭХЭБДИ

...урбын совхозой ...лениин тарьялан... хамта дээрээ ...тар газар эзэл... ...нэйнгээ гектар ...а зэргээр 10,1 ...аса хуряаха гэхэ ...дөө 16 мянга ша... ...ооһо тарьяа суг... ...н хүсэл бодол... ...арайнгаа тарил... болзорто һайн ...р үнгэргөө һэм... ...байһан тарьялан... ...эзэн ёһоор эл... ...аглаад, түсэбөөр ...ёһоорнь наг ...минеральна оруулагдаһан.

Мүн хабарай. зунай үедэ агротехническэ элдэб хэмжээ ябуулганууд саг болзортонь үнгэргэгдэһэн юм.

Бүхы тарьялангай 600 гектарта шэниисэ, 300 гектарта хара тарьян, бэшэн дээрэнь обёос болон ешмээн, 100 гектар намарай хара тарьян таригдаһан байна.

Мүнөө үндэрөөр, үдхэнөөр ургаһан тарьямнай халюуран долгитон харагдана. Эдэ бүгэдэ тарьяашан «хүнэй нюдэндэ ехэл дулааханаар үзэгдэхэ юм. Энэ жэлдэ тарлалангайнгаа гектар бүриһөө 15 центнерһээ доошо бэшэ ургаса хуряажа абахаар хараалнабди. Энэмнай түсэбөөр хараалагдаһанда орхолоо 4,9 центнерээр ехэ болоно.

Ингээд лэ ойрын үдэрнүүдһээ эхилжэ, унтаха нойроо, амарха сагаа мартан, унаһан малгайгаа абаха тухагүй сүлөөгүйгөөр ажаллаха сагнай хүрэжэ ерэхэнь. Энээние эрхим бэлэдхэлтэйгээр угтаха хэрэгтэй ха юм даа. Энэ талаар урда жэлнүүдтэ дайралдаһан дутагдалнуудые хараалдаа абан усадхажа, хамаг техникээ сагһаань холо урид бэлэн болгоо бэлэйбди. Тэрэгүй һаа, ургууһан ургасынгаа нэгэшье хоолос, нэгэшье монсогор ороoһо гээлтэ хоролтогүйгөөр хуряажа абахань бэрхэтэй ха юм.

Бидэ ороoһоной 12 комбайнтайбди. Тэдэмнай үглөөдэршье тарьяа хадалгадаа гарахаар бэлэн болгогдонхой. Тэрээнһээ гадуур СКД-6 түхэлэй хоёр комбайнаа үндэрөөр, мушхаржа унаһан тарьяае баалнууд болгон хадахаар түхеэрэнхэйбди.

Манай тракторно-тарьяан ажалай бригада хоёрдохи жэлээ хамтын подрядай онол арга хэрэглэн ажаллажа бэйна. Бүхы комбайнернууднай баян дүршэлтэй механизаторнууд юм. Тэдэнэй тоодо үнгэрэгшэ жэлдэ тарьяа хадалгаар «районой чемпион» гэһэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэһэн Анатолий Еронтьев, коммунист Валерий Доржиев, Владимир Россинский, Андрей Куприянов, Зоригто Доржиев, Алексей Суровей болон бусад ороно. Эдэ нүхэднай «талынгаа онгосонуудые» түгэс бэлэн болгоод, мүнөө силосэй ургамалнуудые хуряалгада, намарай газар хахалалгада эдэбхитэйгээр хабаадалсан, үндэр бүтээсэтэйгээр ажаллажа байна. Тэдэнэй нэгэ заримандинь витаминтай ногооной гурил бэлэдхэлсэнэ. Тиин эдэнэй хабаадалгатайгаар энэ түхэлэй тэжээл хамта дээрээ 250 тонноһоо бага бэшээр үйлэдбэрилэгдэхэнь.

Энэ жэлэй сагай уларилай хура бороотой байһанһаа боложо тарьялангаймнай ургаса жэгдэ бэшээр эдеэшэжэ байнхай. Түрүүшын гектарнуудай тарьян эдэ үдэрнүүдтэ баалнууд болгогдон унагаагдахань. 100 гектар талмайда таригдаһан намарай хара тарьян хүсэд шахуу эдеэшээ. Ингээд хура бороогой тогтоходонь, тэрэнээ унагааж захалхамнай.

Шэнэ ургасын ороoһо тарьяа тушаан абаха тарьяанаймнай тоог мүн лэ бэлэн болгогдонхой. Тэндэхи оньһон техникэ бултадаа бэлэн. Түхэрсэн сүүлхын туршада хүдэлгэгдэхөөр хараалагдана.

Тарьяа хуряалга дээрэ эбдэрһэн техникэ заһабарилхыень тусхай звено байгуулагданхай. Тэрэнэй бүридэлдэ баян дүршэлтэй слесарьнууд, гагнууршад, комбайнернууд оронхой.

Бүхы тарьягаа хараалагдаһан түсэбэй ёһоор ажалай 10 үдэрэй туршада хуряажа абахын тула хоёр халаанда комбайнернууднай хүдэлхэ юм.

Ургууһан тарьянайнгаа ургасые гээлтэ хоролтогүйгөөр, богони болзорто һайн шанартайгаар хуряажа абаха гэээшэ манай шухала зорилгонуудай нэгэн болоно.

Х. БАДМАЦЫРЕНОВ,
Хорини районой Хүрбын совхозой хуряалгын транспортна комплексые даагша.

ХАЛУУН ХАҺА ЭХИЛЭНХЭЙ

Район соогоо эгээл түрүүлэн Һахалиин совхозой комбайнер, РСФСР-эй габьяата механизатор Георгий Степанович Серебренниковэй хүтэлбэрилдэг тракторно-тарьяан ажалай бригадын гэшүүд ургаса хуряалгадаа гаранхай. Тэдэнэр түрүүшын үдэрнүүдтэ 500 гаран гектарай тарьяае сабшажа унагаагаа. Тус бригадын гэшүүд 1400 гектарта хуряалга хэхэ юм, гектарай 14—15 центнерһээ бага бэшэ ороoһо тарьяа суглуулха зорилготой. Мүн тарьяа хуряалгала Аргатын, Хурамхаанай совхозойхид эхилээ.

Энэ жэлдэ манай нютагта тарьяанай ургаса бараг һайн. Хамта 180 мянган центнерһээ доошо бэшэ тарьяа абажа, гүрэндөө худалдаха түсэб даабаряа дүүргэхэбди.

В. БУБНОВ,
Хурамхаанай райгүйсэдкомой хүдөө ажахын управлениин начальник.

[ТАРЬЯ]АШАДАЙ ОРОЛДОЛГЫН АША

...олнүүдтэ Улаан... ...ой Оронгын сов... ...шад амжалтатай... ...байна. Эндэ нюур эрхэ байдалда ...тарьяан ажалай ...темэ нэбтэрүүл... ...ри ябуулагдана. ...үсөөр бэлдэһэн ...өөр совхозойхид ...болонхой. Ехэн... ...нь «Бурятская-34» ...ниисэ таригдана. ...урятская-79» сор... 500-гаад гектар ...ээ. Ингэжэ сов... ...ханизаторнуудай ...ашаар энэшье һайн ургаса аб... ...гдана.

Совхоз дотор эгээл түрүүлэн Хиибэлэнэй отделениинхид тарьяа хуряалгаяа эхилээ. Сергей Михайлович Рябовай хүтэлбэрилдэг тарьяан ажалай бригадынхид 360 гектар газарай ургаса баал болгон сабшаад, 145 гектар дээрэһээ тарьяа сохижо суглууһан байна. Совхозой тоог дээрэ түрүүшын 1300 центнер ороoһон буулгагдаа.

Мүн Пурбо Будаевич Кишиктуевай хүтэлбэрилдэг тракторно-тарьяан ажалай бригадынхид ургаса хуряалгаяа эхилбэ. Тэдэнэр түрүүшын 100 гектар хара тарьяае баал болгон сабшаад байна.

Манай корр.

Байгша ондо «Дружба» колхозой тарьялан дээрэ муу бэшэ ургаса ургуулагдаа юм. Энэ хадаа механизаторнууд болон тарьяашадай хүсэл оролдолгоор түйлагдаа. Мүнөө эндэхи механизаторнуудай унаһан малгайгаа абаха сүлөөгүй ажаллаха халуун хаһань орожо ерэбэ. Колхозой комбайнернууд эдеэшэһэн тарьягаа шэлэжэ байгаад, баал болгон унагааж эхилһээр хэды хонобо. Мүнөө эдэ наратай үдэрнүүдтэ тарьяа хуряалгадаа жэгдэрэн оронхой.

— Энэ жэлдэ 5370 гектарай ороoһото ургамалнуудые хуряажа, бүхыдөө 74 мянган центнер тарьяа суглуулха даабаритайбди. Энэ түсэб дүүргэхын тула ехэ хүдэлмэри ябуулагдаа. Хабарай тарилга тон наряар, һайн сортын үрэһөөр хээбди. Гол түлэб «Бурятская-34», «Бурятская-79» гэһэн сортын шэниисэ таригдаа. Тиихэдэ тракторно-тарьяан ажалай бүхы бригаданууднай бригадна подрядай гуримаар ажалладаг болонхой. Энэ ехэл һайн онол арга гэжэ һанагшаб. Үнгэрһэн жэлдэ нэгэ бригада энэ гуримда оруулжа туршаһан байнабди. Тиигэжэ энэ дүрбэдэхи бригадамнай жэлэй дүн бидэндэ, мэргэжэлтэдтэ болон бүхы механизаторнуудта, энэ шэнэ онол аргын нилээд ехэ аша үрэтэй, булюу һайн байһые харуулаа һэн.

[ЭНЭ] ҮДЭРҺӨӨ ХОЙШОЛУУЛХАГҮЙ

...ргэн нэлэнхы Хүнтэйн тарьяаланда зональна гурим ..., горитойхон амжалта түйладаг болоһон Баргаай ...йоной Уланай колхозой механизаторнууд тарьяа ...хамарһаа урид эхилһэн юм. Эдэ үдэрнүүдтэ хүсэд ...шэниисэеэ 10 комбайн һаадгүй сабшажа, баал ...раана. һүүлэй дүнгөөр 500 гаран гектарай тарьяан ...гдон унагаагдаад байнхай.

...жэлдэ бүхыдөө 33 мянган центнер ороoһо суг...лаха түсэбөө 40 мянган центнертэ хүргэхэ ...ди,— гэжэ колхозой ахамад агроном Дугар Сан...Баторов хөөрэнэ.

...сабшажа баал болгон унагааха хүдэлмэридэ үнинэй ...нууд Цырен Очиров, Баяр Зуранов, Эрдэни Нан...эд үдэр бүри нормоёо үлүүлжэ, социалис мүры...симлэнэ. Дурсагдагша колхозой тарьяашад ургаса ...ажалай 20 үдэрэй туршада үнгэргэжэ, дүүргэхын ...ы хүсэеэ элсүүлэн оролдонод.

Л. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ЖЭГДЭРЭН ОРОБО

Үнгэрһэн жэлдэ тус бригадада нэгэ хүндэ бодожо үзэбэл, 1,7 дахин ехэ продукци абтаһан байха юм,—гээд колхозой ахамад агроном Геннадий Георгиевич Абрасимов хөөрэнэ.

Байгша оной сагай уларил таарамжагүй, һүүлэй үедэ ехэ бороотой байжа, тарьян жэгдэ бэшээр эдеэшээ. Тиимэһээ энээниие хараада абажа, эдеэшэһыень шэлэжэ байгаад, түргэнөөр, богони болзорто хуряаха зорилго эндэхи механизаторнууд урдаа табинхай. Энэ зорилгоёо амжалтатайгаар бэелүүлхэ арга боломжо дүүрэн бии. Бүри эртээнһээ хойшо бүхы комбайнуудһай заһабарилагдажа бэлэн болгогдоо һэн. Комбайн бүхэндэ хоёр дүй дүршэлтэй механизатор томилогдожо, хоёр халаанда зогсоогдонгүй хүдэлгэгдэнэ. Гадна комбайн бүхэндэ унаһан тарьяа хадаха тусхай түхеэрэлгэнүүд тодхогдонхой.

Бэрхэ комбайнернууд В. С. Карпов, В. Г. Намсараев, П. М. Кожевников болон бусад энэшье жэлдэ габшагай һайнаар ажаллахаар зоригжонхой. Эдэ нүхэднай жэл бүхэндэ тус тустаа 5—7 мянган центнер ороoһо сохидог юм. Эдэ дүй дүршэлтэй механизаторнуудай хажуудаа залуушуулые табинхай. Мүн тракторно-тарьяан ажалай бригадануудые ажал хэрэгээ һайн мэдэхэ, хүндэтэй зонууд толгойлно. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, Буряадай АССР-эй габьяата механизаторнууд И. М. Колодин, «Хүндэлэлэй Тэмдэг» орденто В. Д. Батомункуев гэгшэд болоно.

Колхозой правлени болон партийна организаци тарьяа хуряалгын үедэ механизаторнуудай һаадгүйгөөр ажаллаха эрхэ байдал хангаха талаар ехэ хэмжээ ябуулгануудые харааланхай. Комбайнернуудай хоорондо социалис мүрысөөн эмхидхэгдээ. Тэдэниие моральна, материальна талаар урмашуулха хэрэг мүн лэ уридшалан бодомжологдонхой ааб даа. Полевой станнуудта механизаторнуудай амарха, сүлөө сагаа аша үрэ ехэтэйгээр үнгэргэхэ эрхэ байдал байгуулагдаа. Тэдэнэр үдэрэй гурба дахин халуун эдеэ эдинэ. Полевой станһаа холо ажаллажа байһан комбайнернуудта халуун эдеэн поли дээрэнь абаашагдана.

— Мүнөө жэлдэ тарьялангай гектар бүриһөө 14 центнер ороoһо суглуулха социалис уялга абанхайбди. Энэмнай түсэбөөр хараалагдаһанһаа дээшэ болоно. Гэбэшье энэ дүн үшөөл бага гээшэ. Үнгэрһэн жэлдэ тарьялангай зарим участогууд дээрэһээ гектарай 36—38 центнер ороoһо суглууһан байнабди. Иимэ ургаса «Бурятская-34» сортын шэниисэ үгөө. Харин иимэл газарта, «Онохойская-4» сортын шэниисэ гектарай 22—24 центнер ороoһо үгөө. Энэ баһал муу бэшэ гээшэ ааб даа. Энэ жэлдэ Буряадай хүдөө ажахын эрдэм-шэнжэлгын институтдай хэлсээ баталжа, 13 гектарта «Бурятская-94», «Сэлэнгэ» гэһэн шэнэ сортын шэниисэ табижа туршаабди. Мүнөө хаража үзэхэдэ, энэ хоёр шэнэ сортын шэниисэ «Бурятская-34» сортынхиһоо түргэн эдеэшээ. Тиихэдэ ургасаньшье энэ сортынхиһоо дутуугүй байха хараатай. Саашадаа эдэ сортын шэниисын талмайе ургэдхэхэ бодолтойбди. Иимэ эртэ эдеэшэдэг шэниисэ хуряалгын хүдэлмэринүүдые эртэ эхилжэ, хүйтэнһөө урда дүүргэхэ арга боломжо олгоно бшуу, —гэжэ нүхэр Абросимов хөөрэнэ.

Ингэжэ тус колхозой механизаторнууд оролдожо ургуулһан энэ жэлэйнгээ баян хэшэг суглуулжа, түбэйнгөө тоог руу ябуулжа эхилбэ ха юм. Эндэнь ороoһо хатааха, сэбэрлэхэ оньһон түхеэрэлгэнүүд болон хадагалха байранууд бэлэн болгогдонхой.

О. ТУГУТОВ.
Хяагтын район.

[ХАР]ААР УРИД

МАЛ АЖАЛ — [ХЭ]ШҮҮХЭЛЭ ҺАЛБАРИ

...ухэ ногооной хаюур хэрэглэжэ, ехэ ...тула «Коммунизм» ...һаалишад горитой ...гаргаба. Байгша ...болзорһоонь урид ...түлөө мүрысөөн ...нһээ хойшо дэлгэ... ...һү һаалиин фер... ...бүхэн шадал зэр... ...олдожо, энэ һайн ...эрэгтэ хубитаяа ...

...колхозой һү һаа... ...мын коллектив гү... ...худалдаха энэ жэ... ...н кварталай түсэб һараар урид дүүргэбэ. Түсэбэй ёһоор 5750 центнер тушааха байгаа һаа, тэрэнээ арбаад центнерээр үлүүлбэ. Энэ амжалта хүн бүхэниие урмашуулаа. Фермын һаалишад бии байгаа нөөсэеэ тооложо үзөөд, гурбадахи кварталай дүүрэтэр үшөө мянган центнер һү гүрэндэ тушаахаар байһанаа мэдүүлбэ. Иимэ арга боломжо дүүрэн бии. Энэ жэлдэ ногооной ургаса һайн. Ингээд үнеэд силостэ ороһон ургамалай полинууд дээрэ бэлшэхэнь.

Һаалишадай дунда дэлгэрһэн социалис мүрысөөндэ М. Е. Красинская, В. Н. Бурлакова, Н. А. Федорова болон бусад түрүүлжэ ябана. Үнинэй һаалишан Мария Егоровна Красинская үнгэрһэн найман һара соо үнеэн бүриһөө 2002 килограмм һү һаагаа юм.

Республикын эрхим һаалишадай колхоз, совхозуудай бүхы һаалишадта, мал адуулагшадта, тугалшадта болон һү һаалиин фермэнүүдэй бүхы хүдэлмэрилэгшэдтэ, мүн республикын аграрна промышленна бүхы һалбаринуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ, мэргэжэлтэдтэ хандаһан Хандалгые тус колхозой һүнэй фермын хүдэлмэрилэгшэд үндэрөөр дэмжэжэ, үнеэн бүриһөө 3 мянган килограмм һү һаахын түлөө эршэмтэйгээр тэмсэнэ. Эдэ зорилгонуудые бэелүүлхын түлөө колхозой правлени, партийна, профсоюзай, комсомолой комитедүүд һаалишадта үндэр бүтээсэтэйгээр хүдэлхэ бүхы арга боломжонуудые олгуулна.

Р. ВАСИЛЬЕВ.

[ЕР]ЭХЭ ЖЭЛЭЙ ТҮСЭБӨӨР

...жа гүрэндэ тушаа... ...онойнгоо түсэбые ...үүлэн дүүргэхээр ...мүрысөөндэ орол... ...ар-Шэбэрэй районо... ...ра» колхозой һаа... ...нүүдэй һаалишад ...амжалта түйла... ...эндэ жэлэйнгээ түсэбые сүм дүүргээд, ерэхэ жэлэй тоосоогоор ажаллагшад олошоржо байнхай. Тусхайлбал, Новостройкын фермэдэ ажалладаг һаалишад Ксения Андреевна Козлова, Надежда Федоровна Хакимулина гэгшэд жэлэй туршада үнеэн бүхэнһөө 2000 килограмм һү һаахаар хараалһан түсэбөө 2038 — 2047 килограммда хүргөө юм. Түрүү һаалишад байгша оной эсэслэтэр үнеэн бүхэнһөө үшөө 500 килограмм һү абажа, социалис уялгаяа нэрэтэй түрэтэйгөөр дүүргэхын түлөө бүхы бэлиг шадабаряа гарган ажаллана.

В. ШИРДАРМАЕВ.

[Һ]АЛИШАДАЙ АМЖАЛТА

...нэй районой колхоз болон сов... ...гүрэндэ һү худалдаха байгша ...эн һарын түсэбые болзорһоо ...алаар урид дүүргэбэ. Августын ...һайдалаар тоһоной заводто юһэн ...туршада 70.700 центнер һү ту... ...түсэб 70.774 центнертэ хүргэг... ...имэ амжалта түйлахада хэрэгтэ ...а «Восточные Саяны», «Маяк» ...удай, Түнхэнэй, Туранай болон ...совхозуудай һаалиин фермэнүү... ...дэлмэрилэгшэдэй хубита ехэ.

Тиихэдэ һү һаалиин фермэнүүдэй дундаһаа «Восточные Саяны» колхозой Таһархайн. «Маяк» колхозой Далхайн ба Гужарай, Түнхэнэй совхозой Тамарагай, Туранай совхозой Дунда-Талын, Саянай совхозой Улаан-Горхоной коллективүүд нёдондонойхиһоо ехэ һү абаһан байна. Энээнһээ гадна районой дүшэ гаран һаалишад дүрбэн жэлэй түсэбые дүүргэнхэй.

В. [illegible]

САГЫЕ АХИН...

Хурамхаанай районой Дэрэнэй совхозой һаалишад XI табан жэлэй дүрбэн жэлэй гүрэндэ һү худалдаха түсэбые болзорһоонь урид бэелүүлбэ. Һү тушаалгын пунктда хамта дээрээ 16 мянгаһаа дээшэ центнер һүн эльгээгдээ (түсэбынь 15,7 мянган центнер).

КПСС-эй Хурамхаанай райкомой гэшүүн, Ажалай Улаан Тугай орденто Е. Ж. Дармаева эрхим дүнгүүдые түйланхай. Тэрэ арбан нэгэдэхи табан жэлэй түсэбые 3,5 жэлэй туршада дүүргээ бэлэй. Үнгэрөөшэ һарын эхеэр суута һаалишан энэ жэлэй түсэбтэ даабариие амжалтатайгаар бэелүүлжэ шадаа.

Мүн һаалишад КПСС-эй гэшүүн Ц. Д. Тудупова, Е. Р. Бадмаев гэгшэд ажалай үндэр бүтээсэ түйлана. Тэдэнэр жэлэйнгээ түсэбые болзорһоонь холо урид дүүргэхээр шиидэнхэй.

А. ЦЫРЕМПИЛОВ,
совхозой партбюрогой секретарь.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Е. Ж. Дармаева.

Б. ГАДЬЯНОВАЙ фото.

ХАРААЛҺАНДАА ХҮРЭХЭ

Зунай элдин һайхан сагые зүбөөр хэрэглэбэл, мал ажалай продукциин элбэгээр абтадагынь элитэ. Энэ талаар Хүрбын совхозой һаалишад ехэ амжалта түйлаа. Тэдэнэр гүрэндэ һү тушааха юһэн һарынгаа түсэбые болзорһоонь холо урид, августын 13-да бэелүүлээ. Тус ажахын малшад гурбан кварталай дүүрэтэр түсэбһөө гадуур үшөө 800 центнер сагаан эдеэ тоһоной заводто эльгээхэ гэжэ шиидээ.

Түсэбэй дүүргэлтэдэ түрүү һаалишад Ф. А. Бариева, Д. Е. Дабаева, Д. Д. Дарижапова болон бусад хубитануудаа ехээр оруулһан байна.

Һаалишадай хараалһандаа заатагүй хүрэхэ, һарбайһаа абаха байһандань нэгэшье һэжэг түрэнэгүй.

Ц-Х. ГОМБОДОРЖИЕВА,
хүдөө бэшэгшэ.

[illegible] район.

ТАСС
ШЭНЭ ҺОНИН

РСФСР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ЗАСЕДАНИ

РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй заседани сентябриин 3-да болобо. «Байгша оной түсэбүүд болон социалис уялгануудые бэелүүлхэ талаар РСФСР-эй совет ба хүдөө ажахын органуудай хүдэлмэри, 1984—1985 онуудай үбэлжэлгын үедэ мал ажалай продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилхэ, худалдаха зорилгонууд тухай» асуудал зүбшэн хэлсэгдэһэн байгаа.

1983—1984 онуудай малай үбэлжэлгые амжалтатайгаар үнгэргэхын, мал ажалай продуктнуудые ехээр үйлэдбэрилхын, худалдахын түлөө Бүхэсоюзна социалис мүрысөөндэ эгээл үндэр үрэ дүнгүүдые түйлаһанайнь түлөө Россин Федерацида КПСС-эй ЦК-гай, СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, ВЦСПС-эй ба ВЛКСМ-эй ЦК-гай Хүндэлэлэй грамота барюулагдаба.

КПСС-эй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, РСФСР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ В. И. Воротников заседани дээрэ үгэ хэлээ.

ХАНИ БАРИСААМНАЙ ХЭТЭДЭЭ МҮНХЭ

Хани барисаан, нэгэдэл, хани нүхэсэл гэһэн үгэнүүд Болгариин социалис революциин 40 жэлэй ойтой дашарамдуулан эмхидхэгдэхэ совет-болгар хани барисаанай һарын һүлдэ тэмдэг болохо юм. Сентябриин 3-да Москвада Измайловскын соёлой ба амаралтын паркда болоһон һайндэр тус һарын нээлтэдэ зорюулагдаһан байна.

Мүнөөдэрэй Болгари болбол олон һалбаритай промышленностьтай ба хүгжэлтэ түгэс хүдөө ажахытай, түрүү эрдэм ухаантай ба техникэтэй, онсо өөрын шанартай соёл болбосоролтой гүрэн болоно, гээд совет олониитын түлөөлэгшэдэй хэлэһэн үгэнүүд дотор тэмдэглэгдэһэн байна. Москвагайхидта, бүхы совет хүнүүдтэл адли, аха дүү арадай түйлалтанууд дүтэ ба үнэтэй сэнтэй юм. Совет-болгар хани барисаан болбол СССР-эй ба НРБ-гэй арадуудай агууехэ түйлалта болоно.

Энэ һарада хабаадахын тула Болгар-совет хани барисаанай бүгэдэ арадай комитедэй делегаци манай орон ерэнхэй. Болгар-совет харилсаануудай толотомо түүхэ бэшэгтэ энэ һара үшөө нэгэ хуудаһа нээхэ байна гэжэ делегациие толгойлогшо, комитедэй түрүүлэгшэ Н. Папазов тэмдэглэбэ. Арадай засагай жэлнүүдтэ Болгариин түйлаһан амжалтанууд Советскэ Союзтай бэелүүлэгдэдэг бүхы талын харилсаа холбоотой нягтаар холбоотой юм гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэһэн байна.

НРБ-һээ СССР-тэ байдаг элшэн сайд Д. Жулев һайндэртэ хабаадаба.

* * *

Һарын хэмжээн соо Москвада, Ленинградта, союзна республикануудай ниислэл хотонуудта, бусад городуудта баярай суглаанууд, хани барисаанай митингнүүд үнгэргэгдэхэ, выставкэнүүд, болгар фильмүүдэй фестивальнууд нээгдэхэ юм.

СОВЕТ СОЁЛОЙ ҮДЭРНҮҮД

Советскэ Союзда үнгэргэгдэхэ Румыниин соёлой үдэрнүүд ороной фашис дарлалтаһаа сүлөөлэгдэһөөр 40 жэлэй ойдо зорюулагдана. Сентябриин 3-да Москвада, СССР-эй Соёлой министерствэдэ болоһон пресс-конференци искусствын ба хани барисаанай болохоёо байгаа һайндэртэ зорюулагдаһан байна.

Сентябриин 4-һөө 11 хүрэтэр бүхы союзна республикануудта харалга үнгэргэгдэхэ, ССР Союзай Ехэ театрта баярай оршон байдалда нээгдэхэ юм, Эндэ Бухарестын «Опера Ромынэ» театрай солистнууд, хоор ба оркестр концерт харуулха. Европын эгээл үнинэй зохёохы ажалтанай коллективүүдэй нэгэниинь национальна хүгжэмэй классик Дж. Энескугэй «Эдип» болон В. А. Моцартын «Свадьба Фигаро» гэжэ оперонуудые, нэгэ акттай баледүүдэй программа харуулха байна. Ленинградта, Минскдэ, Бакуда, Алма-Атада, Фрунзеда, Новосибирскдэ, Волгоградта тус үдэрнүүдтэ хабаадагшад концерт үгэхэ. Тэдэнэй дунда «Про музика» гэжэ камерна квартет, мэдээжэ дуушад, дирижёрнууд, солистнууд оролсоно.

Румын авторнуудай пьесэнүүдээр зүжэгүүд харуулагдаха, СРР-эй композиторнуудай зохёолнуудһаа симфоническа ба камерна концертнүүд болохо. Соёлой үдэрнүүдэй хэмжээн соо мүнөөнэй румын уран зурагай ба архитектурын выставкэнүүд, хани барисаата ороной социалис байгуулалтада зорюулагдаһан фото-зурагуудай выставкэ Москвада дэлгээгдэхэ. Тбилисиин хүн зон румын номой выставкэтэй танилсаха. Граммпластинкануудай выставкэ-худалдалга Ереванда нээгдэхэ байна.

Үдэрнүүдэй программын ёһоор, «Румыниин хүгжэмтэ» гэһэн уряа доро кинофильмнүүд харуулагдаха, поэзиин үдэшэнүүд, хоёр ороной соёлой ажал ябуулагшадай зохёохы уулзалганууд үнгэргэгдэхэ.

(ТАСС).

ЗАЛУУШУУЛ ЭБ НАЙРАМДАЛАЙ ТҮЛӨӨ

Түби дэлхэйн амгалан ерээдүйе аршалан хамгаалхаһаа, дайн жүрөөдэгшэдэй түсэбүүдые буруу һургэхэһөө бэшэ ондоо шухала зорилго залуушуулда үгы. Һайн һайханиие хүсэдэг хүнүүдэй хүсэлэл оролдолгонудые нэгэдүүлхэ гээшэ тэрэниие шиидхэхэ найдамтай зам болоно. Сентябриин 3-да Москвада болоһон пресс-конференци дээрэ энээн тухай хэлэгдэһэн байна. «Бата эб найрамдалай түлөө, ядерна дайнда эсэргүүсэн» гэжэ манай орондо боложо дүүрэһэн совет-американ залуушуулай конференциин дүнгүүдтэ тэрэ зорюулагдаһан байна.

Совет сасуутантай тон шухала ба үрэ түгэс хөөрэлдөөн хэгдээ гэжэ США-гай делегациин гэшүүд — энэ ороной залуушуулай болон ниитын элдэб эмхинүүдэй түлөөлэгшэд — тэмдэглээ. Мүнөөнэй уласхоорондын байдалай, СССР-эй болон США-гай хоорондохи харилсаануудай шухала асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэһэн, эб найрамдал бэхижүүлхэ ба шахардуу байдалые һуларуулха хэрэгтэ залуушуулай дүүргэдэг үүргэ тухай хэлэгдэһэн байна.

(ТАСС).

БҮХЭСОЮЗНА СЕМИНАР-ҺУРАЛСАЛ

УЛААН-ҮДЭ. Үсэгэлдэр М. Горькиин нэрэмжэтэ республиканска библиотекын конференц-зал соо байгаалиин научна музейнүүдэй Бүхэсоюзна хоёрдохи семинар-һуралсал хүдэлмэрээ эхилбэ.

Манай орондо иимэ семинар-һуралсал анха түрүүшынхеэ 1983 ондо ВДНХ-дахи СССР-эй Наукануудай Академиин «Биология» гэжэ павильоной бааза дээрэ үнгэргэгдэһэн байна.

«Мүнөө үе шатада байгаали шэнжэлэн харууһан экспозицинуудые эрдэм ухаанай ёһоор зохёон байгуулгын гол шухала асуудалнууд» гэһэн темээр нээгдэһэн дурсагдагша семинар-һуралсалай хүдэлмэриие Буряадай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшын орлогшо нүхэр **С. В. Ангапов** оролто үгөөр нээбэ. Саашань нүхэр С. В. Ангапов «Буряадай АССР-тэхи соёлой байгуулалта» гэһэн элидхэл хээ.

Тэрэшэлэн «Юрэнхы эрдэмэй һургуулиие хубилган шэнэлэлгэтэй зохилдуулан оршон тойрониие аршалан хамгаалгаар байгаалиин музейнүүдтэ ябуулагдаха хүмүүжүүлгын хүдэлмэриин шухала зорилгонууд» гэһэн темээр СССР-эй Соёлой Министерствын дэргэдэхи музейнүүдэй захиргаанай начальнигай орлогшо **Ю. Ф. Мосев**, «Байгал далайн оршондохи байгаалиие гуримтайгаар ашаглаха гол шухала асуудалнууд» гэһэн элидхэл СССР-эй Наукануудай Академиин Сибириин отделениин Буряадай филиалай Президиумэй түрүүлэгшын орлогшо, геолого-минералогическа эрдэмэй доктор **В. Е. Викулов** гэгшэд хэбэ. Гадна РСФСР-эй Соёлой министерствын дэргэдэхи соёлой научно-шэнжэлгын институдай ахалагша научна хүдэлмэрилэгшэ **И. Б. Иксанова**, Буряадай байгаалиин музейн директор **А. С. Пискунов** гэгшэдэй элидхэлнүүд шагнагдаа.

Семинар-һуралсалай хүдэлмэридэ СССР-эй Соёлой министерствын дэргэдэхи музейнүүдэй захиргаанай, РСФСР-эй Соёлой министерствын дэргэдэхи соёлой научно-шэнжэлгын институдай түлөөлэгшэд, хизаар нютагуудайнгаа байгаалиие шэнжэлхэ ажалтай манай ороной мэдээжэ музейнүүдэй хүтэлбэрилэгшэд болон манай республикын музейнүүдэй, партийна, советскэ органуудай хүдэлмэрилэгшэд, эрдэмтэд хабаадалсаба.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ

ХҮМҮҮЖҮҮЛХЫ ҮҮРГЫЕНЬ ДЭЭШЭЛҮҮЛХЭ

Инженерно-техническэ болон хүтэлбэрилхы хүдэлмэрилэгшэдэй үзэл сурталай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадуулха, тэдэнэй үүргэ саашадаһаа улам дээшэлүүлхэ талаар «Тоннельһэ» 16-дахи отрядай партбюро ехэ хүдэлмэри ябуулжа байдаг. Байгша оной эндэ тус асуудалаар партийна суглаан хоёр дахин үнгэргэгдөө юм. Энэ отрядта дүн хамта найман зуу гаран хүн хүдэлнэ. Тэдэнэй 113-нинь инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд. Энэ ехэ хүсэ үзэл сурталай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хэрэглэхэ, хүн бүхэнэй бэлиг шадабари, hанал хүсэл хараада абажа, даабари үгэхэ гэшэ шухалашье бэлэн бэшэшье ааб даа.

Үнгэргэгдэhэн суглаануудые дээрэ коллектив доторой байдал тон hайнаар шэнжэлэгдэhэн, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй урда бодото зорилгонууд табигдаhан, үзэл сурталай-хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ тэдэнэй оруулха үүргые лаажа дээшэлүүлхэ тухай хэмжээнүүд хараалагдаhан байна. Мүн хүдэлмэришэдэй үйлэдбэрини болон нийтын эдэбхи бадаруулха, тэдэнние түсэбтэ даабаринуудаа амжалтатайгаар бэелүүлхэ хэрэгтэ элсүүлхэ талаар нилээд ехэ юумэ хэгдэнэ. Эдэ бүгэдын ашаар коллектив дотор журам дээшэлээ, хүдэлмэриин саг хиидэ хаяха ушар үсөөрhэн байха юм.

Нигэжэ 1984 оной социалис уялгануудые амжалтатайгаар бэелүүлхэдэ. Тус коллектив 4 тоннель малтаха түсэбөө урагшатайгаар дүүргэжэ байнхай. Жэлэй эхинhээ энэ отрядай коллектив бүхы арга боломжоёо хараажа үзөөд, эдэ дүрбэн тоннель малталгые нэгэ жэлээр урид түгэсхэхэ гэhэн социалис уялга абаа hэн. Энэ бэрхэтэй, гэбэшье, хүндэтэй уялгаа бэелүүлхэ хэрэгтэнь отрядай захиргаан, партбюро, профком болон ВЛКСМ-эй комитет бүхы талаhаань хаража, ямаршье hаадгүйгөөр ажаллаха эрхэ байдал байгуулжа шадаа. Эндэ бригада, участок бүхэнэй хоорондо ёhотойл мүрысөөн эмхидхэгдэнхэй. Гадна хүдэлмэришэн бүхэн «Мэргэжэлээрээ эрхимлэгшэ» гэhэн хүндэтэ нэрэ зэргэдэ хүртэхэеэ түлөө тэмсэнэ. Мүрысөөной дүн hара, квартал бүхэндэ согсологдожо, илажа гарагшадай нэрэ Хүндэлэлэй самбарта бэшэгдэнэ. Бригада болон участогуудай хоорондохи мүрысөөнэй ябасые «Мүрысөөнэй экран» эли тодоор харуулдаг. Тиихэдэ тоннельщигүүдые моральна ба материальна талаар урмашуулха хэрэг бэлэн hайнаар табигдаhан. Жэшээлэхэдэ, үнгэрhэн жэлдэ хүдэлмэришэдтэ бүхыдөө 190 мянган түхэригэй мүнгэн шан барюулагдаhан байна юм.

Тэрэшэлэн, отрядай захиргаан, партбюро түрүү онол арга нэбтэрүүлхэ хэрэгтэ онсо анхарал хандуулдаг байна. Эндэ ажахын тоосооной нэгэ шухала онол арга болохо участок участогаараа ажахын подрядай ёhоор хүдэлхэ шэнэ гурим 1981 ондо нэбтэрүүлэгдээ юм. Энэ шэнэ онол арга юу үгөөб гэхэдэ, участок бүхэндэ барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин үнэ сэн доошолоо, ажалай бүтээсэ нилээд дээшэлээ, тоннель барилгын болзорые богонидхожо, хүдэлмэриин шанар hайжаруулагдаа. Мүн элдэб материалнуудые алмаха арга боломжо үгөө. 1981 онhоо 1984 он болотор бүхэли участок подрядай гуримаар дүнгэ гара мянган түхэригэй хүдэлмэри хэжэ гэхэ гү, али энэнь тус отрядай хэдэн бүхы барилга-хабсаралгын хүдэлмэриин 73 процентнь болоно. Энэ аргаар хүдэлhэнэй ашаар 2761 түхэриг алмагдаа. Энэ алмалта хэhэнэйгээ түлөө шан гансал тоннель малтагшад абаа бэшэ юм. Отрядай заhабарилгын ажахын, техникэ заhабарилгын мастерскойн, бетон гаргадаг заводой хүдэлмэришэдшье мүн лэ шанда хүртөө.

Иимэ урмашуулга бүхы отрядай хүдэлмэридэ тон ехэ нүлөө үзүүлhэн байна бшуу. Хүн бүхэн хүдэлмэридөө харюусалга ехэтэйгээр хандадаг, элдэб материал гамтайгаар гаргашалжа, алмахые оролдодог болоо. Машина болон бэшэшье механизмуудые аша үрэтэйгөөр хүдэлгэхэ, эбдэрэ hаань, түргэн заhабарилха хүдэлгэхэ гэхэ мэтэ хүдэлмэри эндэ ехэ hайн hангин уялга болонхой.

Саашань хэлэхэдэ, тоннель малтаха түрүү дүй дүршэл согсологдожо, бултанда тэрэ дары сонсхогдодог. Энэ хэрэг партбюрогой саг үргэлжын анхарал доро байдаг юм. Ямар нэгэ участок гү, али бригадада нэгэ, ашаа хүн сэхэ онол аргын олоон hаань, бэшэ бригада, участогуудай хүдэлмэришэд мүн тэрэ онол аргыень оложо, тэрэнние хэрэглэдэг иимэ заншал нэбтэрүүлэгдэнхэй. Тиихэдэ элдэб мэргэжэлтэй хүдэлмэришэдэй хоорондо конкурс үнгэргэгдэнэ. Бэрхэ хүдэлмэришэдэй бэлиг шадабари бусад нүхэдынь халан абадаг.

Онсолон хэлэхэдэ, партбюрогой ябуулдаг энэ бүхы хүдэлмэри хүдэлмэришэдые хүмүүжүүлхэ, тэдэнние абаhан социалис уялгануудаа амжалтатайгаар бэелүүлхэ хэрэгтэнь элсүүлхэ байhаниинь элитэ. Мүн инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдые хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ эдэбхитэйгээр хабаадуулна. Тэдэнэр коллектив дотор эбтэй эетэй ажалай эрхэ байдал байгуулха, түсэбэй дүүрэлтые хангаха, ажалай журам сахиха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулна. Инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй хүмүүжүүлгын хүдэлмэридэ хэр зэргээр хабаададаг тухай асуудал партбюрогой заседани дээрэ зүбшэн хэлсэгдээ. Энэ асуудалаар хэдэн хүнэй тоосоон шагнагдаа юм.

Инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэдэй үзэл-сурталай-теоретическэ мэдэсые дээшэлүүлхэ талаар партбюро мүн лэ ехэ хүдэлмэри хэжэ байдаг. Бүхы хүтэлбэрилэгшэд болон мэргэжэлтэд политическэ ба экономическа hуралсалда хабаадуулагдана. hүүлэй үедэ энэ hургуулида hурагшад хүдэлмэришэдэй урда лекци уншадаг, элдэб hонирхолтой хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэдэг болонхой. Тэдэнэй дундаhаа Н. Ф. Зверькова, А. С. Воложкин гэгшэд hайн пропагандистнууд гэжэ тоологдоно. Үнгэрhэн hуралсалай жэлдэ партийна болон экономическа hургуулинуудай 10 бүлэг эмхидхэгдэжэ, бүхыдөө 250 хүн hуража гараа.

Тус отрядай участок бүхэндэ экономическа hуралсалай бүлэгүүд эмхидхэгдэнхэй. Эдэнэй hуралсалай түсэб, хэшээл үнгэргэхэ болзор, hурагшадай нэрэ, обог гэхэ мэтэ үлгөөтэй байдаг. Пропагандистнуудай хүдэлмэри hайжаруулха зорилгоор брошюранууд зохидоор табигдаhан. hуралсалай жэлэй дүнгөөр пропагандист Е. Курсковой хүтэлбэрилдэг заhабарилгын механическэ мастерскойн экономическа hуралсалай бүлэгэй хүдэлмэри тон hайнаар шэнжэлэгдээ.

Гэхэтэй хамта, экономическа hуралсал үнгэргэхэ хэрэгтэ дутагдалнууд бии. hуралсалай асуудалаар хэрэгтэй номууд үсөөн. Тус hуралсалай соведэй [illegible]

Б. БА[...]
КПСС-эй [...]
партийно-[...]
хүдэлмэри[...]

АГИТАТОРАЙ ҮГЭ АБЬЯАСТАЙ

Мария Марковна Бурдуковская 15-дахи жэлээ авиазаводой посёлогой хэлхээ холбооной юhэдэхи отделенидэ агитатораар хүдэлнэ. Тэрэ өөрынгөө коллективэй дунда хүндэтэй болонхой. Агитатор М. Бурдуковскаягай хүдэлмэриин дүршэл тухай Улаан-Үдын почтамтын «Агитатор» гэжэ ханын газетэдэ июль hарада бэшэгдээ hэн.

Эндэ четверг бүхэндэ хөөрэлдөөнүүд, политинформацинууд болон лекцинүүд үнгэргэгдэдэг заншалтай. Мария Марковнагай хөөрэлдөө үнгэргэхэдэнь, коллективэйнь хүдэлмэришэд бултадаа сугларнадаг. Нүхэдэйнгөө урда бэлэдхэлгүйгөөр тэрэ нэгэтэшье гараагүй юм. Улаан-Үдын главпочтамтын болон өөрынгөө отделениин хүдэлмэриин дүнгүүдтэй танилсадаг юм. hүүлэй үеын хөөрэлдөөнүүдтэ н и и с л э л Улаан-Үдэ хотодо Ажалай Улаан Тугай орден барюулагдаhан тухай Мария Марковна нүхэдтөө дэлгэрэнгыгээр хөөрэжэ баясуулаа. Коллективэйнгээ социалис уялгануудаа хэр зэргэ дүүргэжэ байhыень тобшолол хэхэдээ, ажалай журам тушаа хэлэжэ, «Ажалша коллективүүд тухай хуулиин» бэелүүлгэ дээрэ тогтобо. Почтово-телеграфна хэрэглэмжэ хангалга түрэл авиазаводой посёлогто ямараар хангагдана гээшэб гэжэ хүдэлмэрилэгшэдтэ ойлгуулжа үгэдэг. Ажалай эмхидхэлые нарижуулан hайжаруулха асуудалнууд, социалис мүрысөөнэй дүнгүүд, түрүү дүй дүршэл нэбтэрүүлгэ — эдэ бүгэдэ тухай агитатор М. Бурдуковская тон hайнаар хөөрэжэ үгэдэг байна.

Энэ хэлхээ холбооной отделениин коллектив Улаан-Үдын почтамтын предприятинуудай дунда түрүүлэн хамтын подрядта оронхой.

Дурсагдагша коллектив почтамтын предприятинуудай дунда дэлгэрhэн социалис мүрысөөндэ нэгэтэ бэшэ республика соогоо түрүү hуурида гараhан, мүн Бүхэсоюзна социалис мүрысөөнэй илагшадай тоодо орожо, СССР-эй Хэлхээ холбооной министерствын мүнгэн шанда хүртөө.

Б. СОТНИЧ,
манай штатнабэшэ корр.

АШАГ ҮРЭ, ШАНАР

ХАМАГ ХҮСЭЕЭ—АЖАЛДАА

Газар үрэмдэдэг 81-эхи тусхай управлениин хүдэлмэришэд Хойто-Байгалай районой газар дайда дээрэ тон ехэ хэмжээнэй ажал хүдэлмэри хээ, хэнэшье. Эдэнэр хүүргэнүүдэй тулгануудые тодхохо нүхэ үрэмдэдэг, байрын гэрнүүдэй, промышленна объектнүүдэй hуури табилсадаг. Тон харюусалгатай участок дээрэ хүдэлжэ байhанаа тус управлениин коллектив hайн ойлгоно. Тиин бага гаргашатайгаар, түргэнөөр барилга хэхэ хэрэгтэ хубитаяа оруулалсана.

Газар үрэмдэдэг БТС-500 түхэлэй түхеэрэлгэнүүдые хоёр-гурбан халаанай туршада ашаглажа, ехэ хэмжээнэй хүдэлмэри дүүргэнэ. Бэрхэ механизатор Б. А. Шевченкын хүтэлбэрилдэг бригадын коллектив гурбан халаанай туршада хүдэлдэг болоhоор үнинэй. Заабол халаан бүриингөө даабари үлүүлэн дүүргэхэ гэжэ оролдоhон хүдэлмэришэд муу бэшэ үрэ дүн түйлажа, бэшэндээ түрүү ажалай үльгэр жэшээ харуулна.

Жэлэй эхинhээ эдэнэр 3500 метр газар үрэмдэхэ аад, үнэн дээрээ 3720 метр үрэмдөө. Б. А. Шевченкын бригадын коллективэй эдэбхи үүсхэл гарган, эршэтэй шангаар хүдэлhэн дээрэhээ барилга-хабсаралгын 575-дахи, 798-дахи поезднуудай хүдэлмэришэд хараалагдаhан түсэбhөө гадуур 92 бахана тодхожо, түмэр замай Нижнеангарск-1 станциин электровозно депогой hуури табиха хүдэлмэри болзорhоонь урид дүүргэхэ хэрэгтэ ехэ туhа хүргөө.

Б. А. Шевченко ажал хэрэгээ, оньhон техникээ hайнаар мэдэдэг дээрэhээ газар үрэмдэдэг БТС-500 түхэлэй түхеэрэлгээ минутыншье туршада миин байлгангүйгөөр ашагладаг заншалтай. Сүлөө сагай гарахада гү, али амаралтын үдэр бүхы бригадаараа сугларжа, энэ орёо түхеэрэлгэеэ заhабарилдаг, сэбэрлэн тоhододог байха юм.

— Түмэр хадаа тэсэхэ байха гээд зариман hанадаг. Энэ тон буруу. Оньhон техникэдэ техническэ hайн харууhа хэнгүйгөөр, саг болзортонь сэбэрлэн тоhодонгүйгөөр hайн үрэ дүн түйлаха тухай шэбшэхэмнай огто буруу,— гэжэ Б. А. Шевченко хамта хүдэлдэг нүхэдтөө хэлэдэг. Зүбшье юумэ хэлэнэ бэшэ гал? Даажа абаhан техникэдээ сэдьхэл зүрхэнhөө дурлажа шадаhан хүдэлмэришэд тэрэнээ үни удаан сагай туршада ашаглажа, үндэр бүтээсэ түйлана ха юм. Б. А. Шевченкын бригадын гэшүүд энээниие бодото хэрэг дээрэнь харуулна.

Энэ түрүү хүдэлмэришэн hүбэлгэн ухаатай хүн юм. Уралан нарижуулгын, ухаалан зохёолгын дурадхалнуудые үйлэдбэридэ олоор нэбтэрүүлhэн байха. Газар үрэмдэдэг түхеэрэлгэдээ хэрэгтэй деталь болон узелнуудые өөрөө дархалжархидаг, шэнэ онол арга шадамар бэрхээр хэрэглэдэг. Энээнэй ашаар лэ газар үрэмдэхэ хүдэлмэри хурдан түргэнөөр дүүргэжэ, барилгашадта ехэ туhаламжа хүргэнэ.

— Красноярскын, Тюмениин хизаар, областьнуудта түмэр харгы барилсаhан хүм. Теэд иимэ орёо хүрьhэтэй газартай хаанашье дайралдаагүйб. Гранит шулуун, хэзээдэшье гэдэдэггүй газар, хайр шорой, уhан нэгэ зэргэ дайралдана. Эндэ одоол дүршэл, шадабари хэрэгтэй болоно.— гэжэ Б. А. Шевченко хэлэнэ. Зүб даа. Хойто-Байгалай районо газар дайдада барилга хэхын тула гансал оролдолго, хэрэгтэй бэшэ. Эндэ ёhотой баатаршалга онсо шадабари хэрэгтэй.

Барилгын 81-дэхи тусхай управлениин бэшэшье хүдэлмэришэд А. Н. Ахпашев, А. П. Завязкин гэгшэд дааажа абаhан ажал хэрэгтээ үнэн сэхээр хандажа, газар үрэмдэхэ даабаряа үлүүлэн дүүргэнэ. Эдэнэй хаба шадалаа гамнангүйгөөр ажаллаhан дээрэhээ Северобайкальск городто промышленна объектнүүдые барпха хүдэлмэри амжалтатайгаар ябуулагдана. Тус управлениин коллектив июль hарын даабариhаа гадуур 135 мянган түхэригэй барилга хэжэ, «БАМтрасвзрывпром» трестын коллектив дотор түрүү hуури эзэлhэн байна.

— Дүршэл шадабаритай хүдэлмэришэдэй оролдосо, үүсхэл гарган хүдэлhэн дээрэhээ энэ бүхы амжалтанууд түйлагдана,— гэжэ тус управлениин профсоюзай организациин түрүүлэгшэ А. А. Козлов мэдүүлнэ. Барилгын 81-дэхи тусхай управлениин коллектив дүрбэдэхи жэлэй даабариие болзорhоонь урид дүүргэхээр эрид шиидэнхэй.

К. ЖАМЬЯНОВ.

Барилга-хабсаралгын 397-дохи поездын 3-дахи участогта штукатур-шэрдэгшэдэй түрүү бригадые бригадир Светлана Степановна Зенкова 15-дахи жэлээ хүтэлбэрилнэ.
С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ЭБТЭЙ АЖАЛАЙ ҮРЭ

Тимлюйн цеметнын заводой коллектив байгша оной даабари болзорhоонь урид дүүргэхэ гэhэн мүрысөөндэ оролсоод, жэлэй эхинhээ эршэ ехэтэйгээр хүдэлжэ, барилгада хэрэгтэй продукци эрхим шанартайгаар ехээр гаргана. Заводоймнай хүдэлмэришэд hара, квартал бүриингөө даабари үлүүлжэ, бүхэсоюзна, республикын мүрысөөндэ олон удаа илажа, дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаhан юм. Жэлэй эхинhээ коллективнай муу бэшэ үрэ дүн түйлажа ябана.

Эрхим шанартай Ц-500 маркын цемент ехээр үйлэдбэрилэн гаргажа, оронойнгоо томо томо барилгануудта, промышленна объектнүүдтэ эльгээнэбди. Байгша оной долоон hарын даабариhаа гадуур 2 мянган тонно цемент гаргаабди. Түсэбhөө гадуур гаргагдаhан продукцимнай БАМ-ай барилгашадта эльгээгдээ hэн. Бүхыдөө түсэбhөө гадуур 140 мянган түхэригэй продукци худалдагдаhан байна. Тиин ажалай бүтээсэ дээшэлүүлхэ түсэб 7 процентээр үлүүлэгдээ.

Ямар аргаар эдэ бүхы амжалтанууд түйлагданаб?—гээд зариман hонирходог. Нюуса юумэн үгыл ааб даа. Хүдэлмэришэднай ажал хэрэгээ hайн мэдэдэг, даабаряа заатагүй дүүргэхэ, үлүүлхэ гэжэ оролдодог. Шулуу тээрмэдэхэ, цемент галдаха орёо оньhон түхеэрэлгэнүүд түхэреэн суудхын туршада hаалтагүйгөөр ашаглагдана.

Инженер П. Т. Елизовэй хүтэлбэрилдэг горно цехэй хүдэлмэришэд hара бүриингөө даабари 115—120 процент дүүргэнэ, тэдэнэй дунда ажалай журам эбдэдэг, даабаряа дүүргэдэггүй хүн үгы юм. Энэ коллектив hүүлэй гурбан hарын туршада заводойнгоо захиргаанай, партийна, профсоюзай комитедүүдэй дамжуулгын Улаан туг алдангүй абажа ябана. Шулуу тээрмэдэдэг цехэй хүдэлмэришэд мүн лэ hара бүриингөө даабари үлүүлжэ, hайн шанартай продукци гаргана.

Г. Л. Суворов, И. Я. Сомова, И. Е. Михалёв болон бусадай хүтэлбэрилдэг бригададай коллективүүд эрхим ажалаараа шалгарна.

З. РЫЖКОВА,
Тимлюйн цементын заводой инженер.

ХҮДЭЛМЭРИШЭДЭЙ ҮҮСХЭЛЭЭР

Улаан-Үдын прибор бүтээлгын үйлэдбэриин нэгэдэлэй коллектив ажалай бүтээсые түсэбhөө гадуур нэгэ процентээр дээшэлүүлжэ, продукциин өөрынь үные 0,5 процентээр доошолуулха гэhэн уялга абаад, тэрэнээ бодото дээрэнь бэелүүлхын тула оролдоно. Нэгэдэлэй захиргаан, партком, профком ажалай эмхидхэлые саашадань улам hайжаруулжа, салин хүлhэнэй түлбэриие гуримшуулха, үйлэдбэриин участогуудта хүдэлмэришэдэй ажаллаха зохид эрхэ байдалые хангаха талаар бага бэшэ хүдэлмэри бэелүүлээ.

Заводоймнай бэрхэ токарьнууд Т. Я. Алешина, Ю. С. Куидин, слесарьнууд Н. Н. Ильющенков, В. Г. Шипицын, А. Ф. Савельев болон бусад бага сагай туршада ехэ продукци эрхим шанартайгаар бүтээхэ дурадхалнуудые оруулдаг. Ажалай түрүүшүүлэй дурадхал болон заабаринуудые, онол аргануудые заводоймной хүдэлмэришэд ехэл дуратайгаар халан абажа, үйлэдбэриин ашаг үрые, хүдэлмэриин шанарые эрид дээшэлүүлнэ, бага гаргашатайгаар продукци гаргаха хэрэгтэ хубитаяа оруулалсана.

Богони саг соо ехэ продукци гаргаха тухайгаа С. М. Мамедова, Ю. А. Паршукова, В. И. Апенько, Г. Ф. Олейникова болон бусадай хүтэлбэрилдэг бригадануудай коллективүүд дурадхал нэгэдэлэйнгээ салин хүлhэнэй таhагта оруулhан юм. Эдэнэй үүсхэлые олон хүдэлмэришэд hайшаан дэмжэжэ, түсэблэлгые гуримшуулха хэрэгтэ ехэ нүлөө үзүүлнэ. Энэ бүгэдэ хэмжээ ябуулгануудые бэелүүлhэнэй ашаар гүрэнэй, даабари үлүүлнэбди.

Т. МОСКВИТИН.

АЮУЛЫЕ САРАХА МЭРГЭЖЭЛТЭД

«Тик-так, тик-так» гээд, ханын час гэнтэ зогсоhон мэтэ болошобо. Аюулай сошордомо дохёо шангаар жэнгиржэ, диспетчерэй пост дээрэ улаан лампочка аниб-ониб гэжэ харагдаба. Аюулгүй байдалые сахин хамгаалха тусхай албанай боецүүд hуга харайн бодоод, ябууд дундаа респиратор үмдэжэ, гал сараха болон газар малтаха зэр зэмсэгүүдээ саб шүүрэн абаад, газаашаа гүйлдэжэ гараба. Ханын час дээрэ 13 час 21 минута харагдажа байба. Хонхо жэнгирhээр оройдоо хахад минута үнгэрбэ. Шахтын аюул хойшолуулхаар яаралтай туhаламжа үзүүлхэ дежурна команда тусхай машинада hуугаад, Гусиноозерскын үйлсөөр хуугайлhаар аhан шадалаараа табилуулба.

Галуута-Нуурай шахтын 2/5 гэhэн уурхайда углеродой холисо агаарта угаа ехэ болоно, аюулта ушар тохёолдоhон байба. Шахтёрнуудай хүдэлмэриие hаатуулхаhаа гадна тэhэрэлгын аюул ушараа ха юм. Газар доро хүдэлжэ байhан горнягуудай дээшээ харахадань, аюул сарадаг команда хэмжээнүүдые абажа эхилбэ. Абаралгын взводой боец байhан, мүнөө лаборантаар хүдэлдэг дүршэл ехэтэй Борис Васильевич Франке саг зуура шахтын агаарай анализ тодорхойлжо, углеродой үлүү холисые зайлуулха хэмжээ абаха дурадхал оруулба.

Отделениин командир Василий Павлович Банщиковай хүтэлбэри доро аюулые сарагшад солбон шуранаар хүдэлжэ, тэрэ уурхайда тусхай соргонуудаар уhа, элhэ дамжуулба. Андрей Кряжев, Борис Будаев болон бусад эрэлхэгээр, оролдосотойгоор хүдэлжэ, богони болзор соо хараалагдаhан хэмжээнүүдые бэелүүлжэ шадаа.

...«Аюулгүй байдал түхеэрэгдээ» гэжэ дуудалгын журнал соо тэмдэглэл бэшэхэдэ, 21 час 50 минута болоно байгаа hэн. Аяар найман часай турша соо аюулай оршон байдалда эдэ нүхэд хүдэлжэ, ажалай эрхэ байдал түхеэржэ шадаа ха юм.

Үглөөдэрынь мүн сошордомо дохёогой хонхо жэнгиржэ, аюулые сараха тусхай взвод Холбоолжоной уурхай түргэн зуура хүрэжэ, дороhоо дүрэжэ эхилhэн нүүрhэнэй хэбтэшын түймэр сараhан байна.

Н. НАМСАРАЕВ.

ШАЛГАЛТА ЮУ ХАРУУЛААБ?

ҮШӨӨЛ БЭЛЭН БЭШЭ

Эдэ үдэрнүүдтэ хүдөө нютагуудаар ябажа, ороохо таряанай шарлан долгитожо байхыень харахадаа, ургаса хуряалгын халуун хүдэлмэриин тулажа ерэhыень үшөө дахин ойлгоо бэлэйбди. Ургуулhанаа гээлтэ хоролтогүйгөөр хуряажа абаха гэшэ хүдөөгэй ажалшадай мүнөөдэрэй хойшолуулашагүй зорилго болонхой. Мүнөө жэлдэ нёдондонойхидо орходоо Түнхэнэй районой ажахынуудта ороохо таряан эртүүр болбосорон эдеэшэнэ. Ушар иимэhээ тэрэниие саг болзортонь, гээлтэ хоролтодо оруулангүйгөөр, hайн шанартайгаар абахын тула хуряалгынгаа бүхы машина, техникэ, ороохо таряа сэбэрлэхэ тоог, үрэhэ хүрэнгэ хаана амбаарнуудаа бэлэн болгохо гээшэ эгээл шухалада тоологдоно.

hаяхан районой «Восточные Саяны», «Мир» болон «Сибиряк» колхозуудай таряа хуряалгадаа хэр зэргээр бэлэдхэhыень шалгаха, хараха ушар тохёолдоо hэн. Энэ шалгалтын дүнгөөр «Восточные Саяны» болон «Мир» колхозуудта ороохо болон хартаабха хуряаха комбайнууд, таряа сэбэрлэхэ машинанууд, тоог болон амбаарнууд үшөө бэлэн болоодүй байшоо.

«Восточные Саяны» колхоздо бүхыдөө ороохоной 16 комбайн тоологдодог юм. Харин тэрэнэйнь 14-ниинь бэлэн болгогдоhондо тоотой байба. Теэд энэ комбайнуудтань дутуу дунданууд үшөөл олон. Жэшээлхэдэ, бэлэн болоhон комбайнуудтань ремень, вариатор, болон бусад шухала хэрэгсэлнүүд дуталдана. Бүри доройтоходоо нэгэ комбайниинь хулгайда орошоhон байба. Таряа хуряалгаяа хоёр халаанда ябуулха гэхэдэнь, эндэ механизаторнууд олоор дуталдана. Урьдшалан тооложо үзэхэдэ, үшөө 15 комбайнер хэрэгтэй болоно.

Ороохонойнь тоогууд ямар гээшэб? Дурсагдагша колхозой Хуурай-hубагай отделениин складта ороохонойнь амбаарнууд үшөө сэбэрлэгдээшьегүй, сагаадагдаашьегүй байба. Эндэхи тоог дээрэ ороохо сэбэрлэхэ ба ашаха машинанууд олоор харагдана. Теэд тэдэнь хуу барандаа заhабарилагдаагүй байhаар. Жэшээлхэдэ, ороохо ашадаг машинануудтань транспортёрнууд, электродвигательнүүд, кабель хэрэгтэй.

Хартаабха хуряадаг 6 комбайнай оройдоол 3-ниинь заhабарилагданхай. Харин бэшэниинь бэлэн болохо үшөө үды. Мүнөө заhабарилга дээрэ хүдэлжэ байhан механизаторнууд оройдоошье харагдабагүй. Үшөө хэды болотор иимэ байдал үзэгдэхэ юм ааб? Гэхын хажуугаар районой «Сельхозтехника» нэгэдэлэй болон РАПО-гой зүгhөө туhаламжа энэ ажахыда үзүүлэгдэнэгүй.

«Мир» колхоздо запас частьнуудай дутадаhан дээрэhээ хэдэн комбайнууд үшөө бэлэн болгогдоогүй байба. Ороохоной комбайнуудта бултандань шахуу ходовой ремень, нэгэ хедер, «СКД-6» түхэлэй комбайнда хутага, шнегүүд болон подшипнигууд дуталдана.

Энэ ажахын ороохоной тоог болон амбаарнууд, ороохо сэбэрлэхэ, хатааха түхеэрэлгэнүүд, баhал гуримшуулагдаагүй. Ороохонойнь тоог бог шоройhоо сэбэрлэгдээшье hаа, элдэб нүхэ hүбэнүүдээр дүүрэн байhаар. Амбаарнуудынь сагаадагдаагүй.

Колхоздо мүн лэ хартаабха хуряаха комбайнуудынь муугаар заhабарилагданхай. Эдэнэй дүрбэн комбайнда хартаабхын эшэ суглуулха транспортёр дуталдана.

Район доторoo ороохо таряа эгээн ехээр хуряажа абадаг «Сибиряк» колхоздо ороохонойнь 45 комбайнуудай 41-ниинь бэлэн болгогдонхой. Үлэhэн дүрбэн комбайндань запас частьнууд (ремень, вариаторнууд) дуталдана. Эндэ заhабарилгынь шанар бэшэндэ орходоо hайн. Гансал районой «Сельхозтехника» нэгэдэлдэ заhабарилагдажа гараhан комбайнуудтань зарим запчастьнууд дуталдана.

Тус колхозой түбэй складта бии байhан ороохо сэбэрлэхэ ба хатааха машинанууд, ашаха ба буулгаха техникэ, мүн бусад түхеэрэлгэнүүдынь гансал запас частьнуудай дуталдаhан дээрэhээ дутуу заhабарилагданхай. Ороохо хадагалха амбаарнуудынь хуу бэлэн болгогдонхой.

Дээрэ дурсагдагша ажахынууд сентябрь hарын эхээр таряагаа унагаажа эхилхэнь. Тиигээд уданшьегүй сэхэ хадахаар хараална. Ушар тиимэhээ дээрэ дурсагдаhан ажахынууд бүхы дутагдалнуудаа саг дары усадхажа ургаса хуряалгадаа эмхитэйгээр орохо зэргэтэй болоно бшуу.

Л. ШАРГАКШАНОВ,
«Саян» газетын корр.
В. ТУЛАЕВ,
манай корр.

Совет до[...]

МАРШАЛАЙ МУЗЕЙ

СКОПИН. (Рязанска область). Советскэ Союзай Герой ба Югославиин Арадай Герой, Советскэ Союзай маршал Сергей Семенович Бирюзовой дурасхаалай музей тэрэнэй тоонто нютагта нээгдэбэ. Нютагай 6-дахи дунда hургуулиин «улаан мүрдэгшэд» тэрэниие байгуулhан байна. Агуусхэ полководецой нэрые зүүжэ ябадаг ажалша коллективүүдэй түлөөлэгшэд, Донбассhаа ерэhэн айлшад, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агуусхэ дайнай сэрэгшэд ба ветерануд, маршалай басаган Ольга Сергеевна тус музейтэй түрүүлэн танилсаба. Геройн ная наhатай болохо зэргэтэй үдэрые нютагайхидтайнь хамта тэмдэглэхын тула тэдэнэр эндэ ерээ юм. Сэрэгэй пачальнигай нэрээр нэрлээтэй үйлсэдэхи хүшөөгэй дэргэдэ митинг болоо.

ИЛАГШАДТА — СТАХАНОВЕЦУУДАЙ ШАН

ДОНЕЦК. Түрүүшын стахановецуудhаа эхилээд габшагайгаар хүдэлдэг олон мянган хүн зонтой коллективүүд болотороо — Донецкын горнягууд табин жэлдэ иимэ зам гаталаа юм. Шахтерой үдэрэй урда тээ стахановска хүдэлөөнэй 50 жэлэй хүндэлэлдэ дэлгэрhэн ажалай вахтын түрүүшын шатада тэдэнэр илаhан дээрэ тоологдоо. Область дотор бии болгогдоhон суута забойщигой нэрэмжэтэ дамжуулгын шагнал «Донецкуголь» нэгэдэлэй коллективтэ hаяхан барюулагдаба. Тус нэгэдэлдэ ажалай бүтээсэ түсэбөөр хараалагдаhанhаа 4,7 процент дээшэлээ юм. Энэнь Донбасс доторoo эгээл үндэр дүн болоно. Түрүү дүй дүршэл элэбхитэйгээр нэбтэрүүлhэнэйнь ашаар амжалта түйлагдана. Проходческо ба олзоборилгын 20 эрхим бригадада хүдэлмэришэдэй бэлиг шалабариин hургуули хүдэллэг.

ХЛОПОГОЙ БАЯН УРГАСА

БАКУ. Азербайджанай таряашад хлопок-сырец жэгдэ хуряажа захалаа. Республикын полинууд дээрэ үндэр баян ургаса ургуулагдаа юм. Жэшээнь, хлопок ехээр тарижа ургуулдаг Бардинска районой ажахынуудта гектар бүриhөө 40—45 центнер эрхим шанартай сырец суглуулна. Энэнь нормоhоо хоёр дахин ехэ.

— Бүхэли жэлэй туршада хлопок ургуулагшадай оролдосотой hайнаар хүдэлhэнэй ашаар ургаса hайн байна,— гэжэ Азербайджанай ССР-эй хүдөө ажахын министр М. Аскеров хэлэнэ. — Мүнөө жэлдэ бүхы талмай дээрэ үрэhэ хүрэнгэтэй хамта органическа үтэгжүүлгэнүүд түрүүшынхеэ оруулагдаhан байгаа. Үргэн зуруудаар тарилгын хэгдэhэн плантацинууд дээрэ ургаса илангаяа hайн. Хуряалгын агрегадууд hайнаар хэрэглэгдэнэ. Тэдэнэр ургасын гурбанай хоёр шахуу хубиин хуряаха. Энэ зорилгоор түрүүшынхеэ республикын хлопогой полинуудай дээрэ техникэ томо бүлэгүүдтэ хамтадхагдажа, хэрэглэгдэхэ байна. Энэнь гансал эрхим шанартай түүхэй эд бэлэдхэхэ, нэгэдэхи сортын утаhа абалгые дээшэлүүлхэ арга олгохо байна.

Мүнөө жэлдэ Азербайджанай хлопок ургуулагшад түсэбhөө гадуур 70 мянган тонно хлопок-сырец гүрэндөө худалдахаар хараална.

ХОЙТО ЗУГЭЙХИДТЭ — ОВОЩ

ТОМСК. Нефтьшэдэй ажаhуудаг Стрежевов хотодо 800 тонно продукци багтааха байра ашаглалгада тушаагдаба. Эндэхи ажахынуудта ургуулагдаhан эртын овощ эндэ хадагалжа эхилээ. «Томскнефть» нэгэдэлтэй баталагдаhан х э л с ээнэй

ёhoop, Томс
ческэ институ
дэй отрядан
хеэрэлгэнүүд
руу hэрюун
Контейнернэ
зөөгдэнэ. Энэ
хахад — гур
мянган конте
өөhэдынгөө х
— Урдахи
мүрэнэй ба
хранилищи
городой хэдэ
нүүдые хабаа
Харин мүнөө
хартаабха,
контейнернүүд
хай оньhон
дэй туhаламж
Ингэжэ хэдэн
овощ нефтьша
мэжэ үгэхэ
дана.
Нефтиин ва
тыльга, Вах,
тайгын hуури
оньhожоруула
лищи байгууд

ТҮРҮҮ
ТОД

БАРНАУЛ,
низаторнууд
лнон гектарта
гамалнуудые
гэбэ. Хадагда
хахад хубиин
хигдоо. Хура
мэри нёдондо
шэмтэйгээр ябу
Вахтова арга
подряд үргэнэ
хуряалга-зөөлг
лекс тарялан
лаанда хүдэл
ска, Усть-Приста
хинска райо
шад эгээл эрх
түйлана.
Орёо хүшэр
да таряашад
на. Мүнөө жэ
линууд дээрэхи
тараар, шэнгэ
хура бороогой
хэн талмайн
таа унаhан
байдалые хара
ханизаторнууд
hан ба сэхэ
аргаар ороохо
байнуудай хо
лалгын агрега
гаража, паар
Ургаса хуря
шүүл тодороо,
ряалгын шада
Вульфертын то
нощековско рай
най нэрэмжэт
звеногой гэшүү
эхинhээ хойш
10 мянган це
сохноон байна
ский» совхозho
шинай нарядг
дэг звено оро
дээрэ хоёр
дүүргэжэ байга
ряалгын бухы
«алтан хоолос
заарай шагнал
лагдаа юм.
Алтайн поли
хуряалгын хү
hөө үдэртэ эр
мянган гектар
ороohые хүдэл
20 үдэртэ хүр
уялга хизаарай
абанхай.

ХҮДӨӨГЭ
ЗОНДО ЗОРЮ

ФРУНЗЕ. Х
машинануудай
дой коллектив
ропромой шуха
дүүргэбэ. Гэрэй
рэглэгдэхэ тэж
хэлгын электр
нүүд эндэ бүтэ
бо. Түрүүшын
хэрэгсэлнүүд х
зинуудта hаяха
hэн байна.
Тус агрегат
хэлгые hурагг
байна. Тэрэ час
килограмм шэм
бэлэдхэхэ арга
хын, кукурузы
элдэб корнепл
рэ бэлээр жэжэ
Пресс-подборщ
лэдбэрилдэг ор
мо предприяти
зондо хэрэгтэй
нүүдые түсэбэй
дэг юм.

Илалтын 40 жэлэй ойдо

МЭРГЭН БУУДАГША

«МАНАЙ ҮЕЫН ХҮН» гэһэн конкурсдо ерэһэн очерк

тарлигаар сохилсожо ябана».

Дайсантай баатарлигаар тэмсэжэ ябаһанаа саг зуураар бусаһан хүбүүгээ нютагаархидайнь ехэ хүндэтэйгөөр угтаһаниинь ойлгосотой ааб даа. Тэрэ үедэ Буряадай АССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Түрүүлэгшэ байһан Гунсэн Аюшеевна Цыденова Хэжэнгын баатарые тон халуунаар угтаад, сэрэгэйнь хүбсаһа һэлгүүлжэ, хара булгайр хүүртиг үмдэхүүлээд, хүнгэн машинада һуулгажа, Хэжэнгэ нютагыень мордохуулһан түүхэтэй.

Мэргэн снайпер алдартай болоод, шэнэ ордендо зуршалуулаад, нютагаа бусажа ябаһан хүндэтэ айлшанаа «Зур-

гаанай-Зам» колхозойхид клубтаа угтаһан гэхэ. Баяр омогорхолой митингдэ багтажа ядатараа сугларһан нютагаархинайнь фронтһоо сэб сэхэ ерэһэн хүнһөө һони һорьмой дуулаха, фронт дээрэхи байдал тухай мэдэхэ гэжэ оролдоһониинь гайхалгүйл. Тэрэ хадаа миил нютагаархидай уулзалга бэшэ, харин байлдаанай фронт бата бэхи тыл хоёрой уулзалгада зорюулагдаһан удха түгэс митинг бэлэй. Тэндэ баяр баясхаланта уулзалга, бархиралдааншье зэргэ болоо. Теэд дайн хадаал дайн гүб даа — алинииньшье байха ёһотой.

Цыбик Цыренович тэрэ колхозой гэшүүн һааб даа. Бүри 1930 ондо түрүүшын коммунын байгуулагдахада, үгытэй малшанай хорёод һаһанай хүбүүн үнеэн морин хоёроо, хэдэн хонидтойгоо хамтань туужа, «Манай зам» коммунын һүрэгтэ хамтаруулаа бэлэй. Нүхэр Цыдыпов хамтын хэрэгэй түлөө нилээд оролдоһон байха. Тэрэ жиирэй хүдэлмэришэнөөр, избачаар, хонишодой бригадираар хүдэлөө. Ниитын ажахы, артель зургаанайнь хараа байса хүгжэн һалбаржа, нютаг зонойнь золтой жаргалтай социалис ажабайдалаа зохёожо байтар фашис Германи Эхэ ороной мнай добтолжо, Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайн эхилбэ.

1941 оной эсэс багаар Ц. Ц. Цыдыпов дайнда мордоһон байна.

НЭГЭ һОМОНОЙ СЭНТЭЙ ААД...

1943 ОНОЙ сентябриин 22-ой һуни уйтахан нэгэ участок дээрэ үсэд шанга тулалдаан болоһон юм. Тэрэ үглөөгүүрнь тэнгэри урданайхидаал адли үүлэ манатайшаг һэн. Тиимэшье байгаагүйдөө арганьгүй — намагтай, шэбэртэй газар, ой тайга. Иимэ шиигтэй уларилда үлэнхэ гуринха фашистнууд үбшэн тахалда дайрагдажа, өөдэлдэггүй, үлбэр ахир ябадаг һэн. Оршон тойронхи сагай уларилай тааруугүй муу байһан тухай плендэ абтаһан немецүүд шоншорон, хургаараа газар тэнгэриие заан байжа, уршылдадаг, дурьбиилдадаг бэлэй.

Манай байлдаашад тэрэ һүни тус тустаа тусхай окоп бэлдээд, техникэ, зэр зэбсэгээ тодхоод, өөһэд хоорондоо үнэн сэдьхэлэй үгэнүүдые андалдажа, удаадахи операцияа ухаамсараар үнгэргэхэ тухай хараалжа байһаад. Энэ үедэ тагнуулшад, хэлхээ холбоошод болон бусад олон тусхай даалгабаритай нүхэд өөһэд өөһэдынгөө хэрэгые үнэн сэхээр хэжэл байба.

Снайпер Ц. Цыдыпов шухала юумээ түхеэрээд, шунахай фашистые сугтаа сохихо нүхэд — Смоленскын ород, осетин, узбек, яхад дүрөүүлээ һанаһан байһанаа хэлсэнэ. Цыбик Цыдыпов шунахай нэгэ фрицые гэнэдүүлэн мэхэлжэ бараад, тагнуулай таһагта асаржа тушаапан тухайгаа нүхэдтөө аажам даруугаар хөөрэхэ зуураа, «гал соо һэрюун байхагүй, гасалан соо жаргал байхагүй» гэһэн минии түрэл буряад арадай аман үгын хэды хурса байһаниие шуһаша золигууд шуһа мяхаараа мэдэжэ байна аабза гээд, шэрүүн шарайтай болон, шүдөө зуун һууба. Тиигэжэ байтараа, оптическа хараатай снайперска винтовкоёо абажа, буудахаар забдахадань, узбек нүхэрынь хам шүүрэжэ: «Хүлеэ! Захиралтын ерэхэдэ, захаһаань хорооходбди. Бэеэ барижа һура. Мэргэнби гээд лэ шабха татаха хэрэггүй. Бидэ шамһаа дутуу бэшэбди. Теэд хүлисэ. Ши бүхы юумэеэ зүбөөр ойлгодог хүнши. Тиимэ хадаш, бидэ шамайе хүндэлдэгбди. Мэдээрэй. Хэн хэнэймнайшье урид унаха мэдэгдэнэгүй. Зүгөөр эдэ нохосуудые хороожо үрдихэл аабзабди даа, нүхэр, — гэбэ. Тиигэжэ байтарынь, «Урагшаа дабшагты!» гэжэ уряалһандал адляар, үүлэнэй наана, огторгойдо улаан ракетэ яларшаба. Хүн, сэрэг, хүсэтэ техникэ — бүгэдөөрэн хүдэлжэ, илалтын снарядууд ээлжээгээ буляалдаһандал, тэһэржэ захалба. Иигэжэ һүр жабхаланта армиимнай нэгэ полк фронтын багахан участок дээрэ ээлжээтэ операцияа эхилһэн байна. Үхэр буунууд үнэгэнэй харанхые үдэр шэнги болгоно. И. В. Сталинай «дайнай бурхан» гэжэ нэрлэһэн хүсэтэ артиллери хоёр шахуу час соо хүсэн түгэсөөр хабаяа харуулба. Артиллериин, агаарай добтолго хэһэнэй ашаар дайсад сухариха баатай болобо.

Манайхин нэлэнхы үргэн намаг соогуур, ой тайгын дундуур добтолгодо орожо, Эсэгэ оронойнгоо гэгээн ехэ захиралтые габьяатай һайнаар дүүргэн, зэбүүн хорото дайсаниие зада сохин даража, улаан тугаа үргэн, урагшаа дабшажа мэдээ. Дүлэтэ ехэ зоригтой, дорюун омог сэрэгшэдэй дунда мэргэн буудагша магтаалтай Цыбик Цыдыпов ябалсаа. Узбек нүхэрэйнгөө «захиралта хүлеэе» гээшые һанан, удаан хүлеэһэн захиралтые дүүргэн, зугадажа ороһон фашистнуудые захаһаань унагаажа эхилбэ. Тиигэхэ зуураа, хажуудахи нүхэдтөө, мэргэнээр буудажа һургажа ябаһан Яковенкэдээ хандан: «Булимтарһан золиг буугай һомоной сэнтэй. һомоео бү гамнагты, мэргэнээр буудагты, нэгыешье бү алдагты», — гэнэ. Хүбүүднай дайсаниие хоротойгоор хорооно. Алдахань лэ хомор хэбэртэй. Дайсанай үхэһэн бэенүүд хараа байса олошорно. Үхэр буугай нэжэгэнэхэ уушхаржа, буугай абяан эндэ тэндэ болоно. Фронт дээрэхи ээлжээтэ нэгэ хүлгөөн замхажа, эхилбэшье, дариин үнэр гутаһаар, утаа уняарта нюдэ аман хордоһоор байба. Цыдыповэй отделенэерхин һамбаашалан, бушуу түргэн сугларжа, үнгэрһэн операциингаа үрэ дүн тухай хөөрэлдөө эхилөө. Энэ үедэ тэдэнэй нэгэн командиртаа дүтэлжэ, «Правда» газетын шэнэхэн номер һарбайба. Совинформбюрогой мэдээсэлые бүгэдэ тэсэжэ ядан хүлеэдэгшье һаа, сержант Цыдыпов тэрэниинь харангүй, сумка руугаа хэжэрхёод, дары жагсахыень захирба. Харан гэһээнь, хүнгэн хара машина тэдэндэ дүтэлжэ ябаа бшуу. 314-дэхи дивизиин командир полковник Алиев машинаһаа гаража, сэрэгшэдэй жагсаалай урда Цыдыповые дуудажа гаргаад:

— Харагты, нүхэд! Урдатнай мэргэн буудагша сержант Цыдыпов зогсоно. Ямар ушараар тэрэниие урда гаргаад байһыемни шагнагты. Нүхэр сержант Цыдыпов! Эсэгэ ороноо дайсанһаа эрэлхэг баатараар хамгаалжа, командованиин даалгабари хэлбэришэгүйгөөр дүүргэжэ байгаа хадашни айл аймагтаа айлшалжа ерэхыешни нэгэ һарын амаралта үгэнэб.

— Нүхэр командир! Айл аймагни, гэр бүлэмни һайн байна гэжэ дуулааб. Амаралта абаһанайм үлүү. Жагсаалдаа дахинаа зогсохыемни зүбшөөгыт, —гэжэ Цыдыпов урдаһаань харюусаба.

— Үгы даа, нүхэр сержант. Ондоо ямаршье гүйлтыеш зүбшүүжэб, харин энээнииешни болюулха аргамгүй, —гэбэ командирынь.

Ингээд лэ Ц. Ц. Цыдыпов орлогшо узбегээ тэбэрижэ: «Уулзатараа, баяртай» — гэжэ хэлээд, Буряад ороноо айлшаар ерэһэн тухайнь очеркынгоо эхиндэ хөөрөө һэмди.

ДАЙНАЙ ДҮЛЭН СООГУУР

ЦЫБИК ЦЫРЕНОВИЧ Волховско болон Ленинградска фронтнуудта тулалдаһан намтартай, «шэн зоригой түлөө» гэһэн медаль — Эхэ оронойнь түрүүшын шагнал һэн. Эдир багa наһандаа эсэгэтэеэ агнажа һураһан Цыбик снайперска хүдэлөөнэй эхилэмсээр лэ, полк соогоо түрүүшүүлэй тоодо тэрэниие дэмжэжэ, хүбиин зэбсэгые эрхимээр эдлэжэ һураад, даншьегүи мэргэн снайпер болотой болоһон юм. Хоёрхон һарын турша соо Хэжэнгын мэргэн жара гаран фашистые үгы хэпэн байна. Стрелково 10/6 полкын добтолгодо ороод байхадань, Цыдыпов урагшаа ходорон гаража, таатай зохид һуури олоод, хэдэн часаар тэсэмгэйгээр зориһоноо хүсэлдүүлхэ гэжэ һуудаг һэн. Тэрэ залуу снайпернуудые тон дуратайгаар бэлдэдэг байгаа. Мүнөө эндэ дүшэ гаран жэлэй саада тээ дайнай дүлэн соогуур бэшэгдэһэн үгэнүүдые дурдан, хэлээшэеэ батадхахые оролдоё. **«...Мүнөө үедэ нүхэр Цыдыпов фашис 90 гаран офицер болон солдадые усадханхай. Снайперай хэрэгтэ гуроан хүниие һургаад байна. Тэдэнь хамтадаа зуу гаран фашистые үгы хээ. Нүхэр Цыдыпов түрэлхиин ангуушан. Тихвин шадарай тулалдаанда хабаадаха үедөө тэрэ дайсаниие ... арьяатан шэнгеэр хюдаха хэрэгтэй гэжэ өөрынгөө түрэлхиин хурса мэдэрэлээр ойлгоһон байна. Юундэб гэхэдэ, дайсан арьяатанһаа дутуу бэшээр аашална. Гэм зэмэгүй эхэнэрнүүдые, ухибууд болон шархатаһан сэрэгшэдые алана. Тэрэ полкынгоо эрхим снайпернуудай нэгэн. Даамгайгаар, онон шадабариинь оложо, ёһотойл ангуушан шэнгеэр дайсаниие сохино. Улаан Тугай ордендо хүртөөхөөр зууршалнаб,** —гэжэ стрелково 314 дивизиин командир Алиев зууршалга дотороо бэшэһэн байна. (СССР-эй Оборонын министерствын Түбэй архив, 616-дахи хэрэг, 1943 он).

Ударна 2-дохи арми дотором 1943 оной апрелиин 6-най №0441Н захиралтаар Цыдыпов Цыбик Цыренович Улаан Тугай орденоор шагнагдаһан байна.

Суута снайпер Ц. Цыдыповэй дайнай дүлэн сооһоо, мүн госпитальһоо бэшэһэн табазургаан бэшэг бидэнэй гарта оронхой. Хуушан монголоор таталуулһан тэдэ бэшэгүүдыень — дүшөөд жэлэй саада тээхи үйлэ хэрэгүүдэй бодото гэршэнүүдые — эрдэмтэ А. Н. Дугарнимаевай туһаламжаар оршуулга хүүлэжэ уншагдаа. Бэшэг гээшэ авторайнгаа абари зангые айхабтар элеэр харуулдаг ёһотойл толи гээшэ ааб даа. Цыдыповэйшье бэшэгүүд тэрэнэй даруухан номгон абари зангые, түрэл ажахы, гэр бүлэ, нютагай хүгшэд, үбгэд тухай үргэлжэ һанаагаа зободог байһан һайхан сэдьхэлые харуулна. Жэшээлхэдэ, 1942 оной ноябрь соо гэртэхиндээ иигэжэ бэшэнэ:

«...27—28 дайсаниие винтовкоороо алааб. Таанадһаа мэндэ үнн сагай абанагүйб. Хойноһоом һанаагаа бү зобогты. Хархис муухай дайсаниие һаяын сагта үгы хээд бусахаб. Нютагаархинда мэндэ». Үшөө нэгэ бэшэг: «Хаанашье олдошогүй һанагдагша үнэтэй нүхэр Б., хайрата үринэр таанадтаа шэлэн соносхохо һониин намда үгы. Би мүнөө урда байһан газартаа арглуулжа, үдэр бүхэндэ өөдөө болоожо байнаб. Басагамни хэр ехэ болообо! Эжы, хүбүүн һайнууд гү! Талха ороохо ядана гүйгүй гүт! 3 мэшээг хартаабха эрхэ бэшэ тарихые оролдохо ёһотой. Госпитальһоо гарахадаа, хайшаашье ябахам мэдэгдээгүй. Табуулан нюураа-раа ушарая. Цыбик Цыдыбэй, 1944 оной мартын 20. Бата ябадаг хүгшэдтэ мэндые хүргэе. Госпитальдо 40 хоноо6.

Цыбик Цыреновичэй энхэргэн эсэгэ, илдам нүхэр, анхаралтай хүбүүн байһаниинь эдэ бэшэгһээ эли байна. Тэрэ дайнда хэдэ дахин шархатажа, һүүлэй һүүлдэ контузи абаад, Илалтын һүүлээр госпитальһоо нютагаа бусажа ерэһэн байна. Дайнай һүүлээр гуша шахуу жэлдэ амиды мэндэ ябаад, шархатаһанай хойшолонгоор наһа бараһан суута снайпер — Хэжэнгэ нютагай мэргэн хүбүүн тухай дурасхаалые Эхэ оромнай, зон нүхэдынь, түрэл саданарынь хэзээдэшье мартахагүйл.

С. ХАНДАЖАПОВ,
дайнай ветерануудай республиканска соведэй гэшүүн.
В. ТОКТОХОЕВА,
манай корр.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ц. Ц. Цыдыпов. (Дайнай үеын зураг).

Номой шэнжэлэл ба шүүмжэлэл

ГОРИТОЙ ХУБИТА

«Сибириин ород түрэ хуримай поэзи» гэһэн Р. П. Потанинагай суглуулбари байгша ондо Новосибирск хотын «Наука» хэблэлээр гаргагдаа.

Һүүлэй хоёр-гурбан жэлдэ Сибириин эрдэмтэдэй согсолһон арадай аман зохёолнуудай суглуулбаринуудые шэнжэлжэ үзэхэдэ, арад зоной аман зохёолой баргадашагүй баян абдар дахинаа мэдэрэгдэнэ. Үнгэрпэн үеын, түүхэдэ мэдэгдээгүй, зохёолшод тэрэ сагайнгаа улад зонон гурим заншалнуудые аман зохёолнууд дотороо дүүрэнээр харуулжа шадаа. Тиихэтэеэ хамта үе сагайнгаа улад зоной уран бодолые мүн лэ мүхэшэгүй мэргэн шадабаряар гаргаһаниинь мүнөөнэй уншагшадые баясуулха аргатай байнал. Эдэ бүгэдэнь уг гарбалаа дахажа, үе залган мүнхэрхэ жэшээтэй. Гэхэтэй хамта арадай хуушанай ёһо заншал харуулһан аман үгын дурасхаалта зохёолнууд саг жэлэй ошохо тума хуушаржа, мартагдадаг. Тиимэһээ тэдэ бүгэдые буулгажа бэшэхэ, ерээдүйн үетэндэ дамжуулха гээшэ ехэ удха шанартай байна.

Арадай аман үгын зохёолой мүнхэ жама ёһые баталһан хэлэ, бэшэгэй эрдэмэй кандидат Р. П. Потанинагай хэблэлдэ бэлдэжэ гаргаһан «Сибириин ород түрэ хуримай поэзи» гэһэн ном олоной анхарал татамаар. Авторынь Сибириин үргэн нютаг хизаарнуудаар олон жэлэй туршада ябажа, эндэхи гол түлэб ород зоной аман үгын зохёолнуудые бэшэжэ абаһан байна. Тиихэдээ түбэй болон нютагуудай хэблэлдэ урда тээнь гараагүй түрэ хуримай жама ёһые оруулпан тэмдэглэлнүүдые олоор бэшэжэ абаа юм. Тэрэнэй ашаар хэдэ хэдэн научна статьянуудһаа, монографинуудһаа бүридэһэн ном Улаан-Үдэдэ 1977 ондо гараа бэлэй.

Байгша ондо Новосибирск хотын хэблэлээр гурбадахиа гараһан ном дотороо нүхэр Р. П. Потанина Сибириин хизаарай ород арадай түрэ хурим дээрэ дуулагдадаг дүрбэн зуу гаран дуунуудые бэшэжэ абаһанаа согсолһон байна. Тэдэнэй олонхинь XIX, XX зуун жэлнүүдтэ улад зонһоо бэшэгдэжэ абтаһан байха.

Р. П. Потанина суглуулһан материалнуудаа темын жанрай талаар гуримшуулжа хойно хойноһоонь һубарюулан үгэһэн байна. Сибириин хизаарай тосхон һууринуудта урдын сагта мүндэлжэ, олон жэлэй туршада түрэ хуримай гол ёһонуудые харуулһан дуунуудай удхань мүнөө сагай хүн зониие һонирхуулна ха юм. Сибириин түрэ хуримай ёһо гуримууд, илангаяа тэдэ бэшэгдэжэ абтаһан дуунуудһаа тодоор харагдана. Номой автор урда сагай дурсагдагша һайн һайхан ёһо заншалые үнэншэмөөр харуулжа шадаа гэжэ онсолон тэмдэглэмээр.

Энэ суглуулбари соо оруулагдаһан дуунууд зохёохы түхэл хэлбэреэрээ, жэшээлхэдэ, сасуулбари, уран образ гэхэ мэтээр жэншэдгүй баян, авторайнь урдаа табиһан зорилгодоо оролдосотойгоор хандаһаниие элеэр гэршэлнэ. Бэшэгдэһэн дуунуудай үгэнүүд дээрэһээ хаража үзэхэдэ, Сибириин хүдөө нютагуудай түрэ хурим гээшэ гүн гүнзэгы поэзеэр дүүрэнги, тэнюун аялгатай байгаа. Эдэ мэтын шанар шэнжэтэй арадай аман поэзи улад зоной хэдэн үенүүдэй сэдьхэл бодолдо бүхөөр хадагалагдаһан тула, мартагдаха заяагүй байгаа бшуу.

Дурсагдагша суглуулбари соо харуулагдаһан дуунуудай олонхинь үргэн ниитэ уншагшадта үшөө мэдээжэ бэшэ юм. Тэдэнэй һонирхолтой удхань Сибириин улад зоной хэр угай заншалта абари зангыешье тодоор харууланхай. Жэшээлхэдэ, «Ойн саагуур наран оробо», «Бургааһанай мүшэрнүүд газар тээшэ нэнгэнэ», «Гүрэмэл минии гэзэгэхэн» гэхэ мэтын дуунуудай үгэнүүд дээрэ хэлэгдэгшые тодоор гэршэлнэ.

Номой оролто үгэ соо автор дуунуудай үгэнүүдые удха шэнжээрэнь илгажа, бүридхэһэн тухайгаа тайлбарилна. Тиихэдээ Сибириин түрэ хуримай ёһо заншалнуудай түүхэ болон тэрэнэй дуунуудые Р. П. Потанина нютаг, голнуудайнь заншалай өөрсэ маягые онсолон тэмдэглэһэн байна. Гадна тус номой хэблэгдэһэн удха шанарые автор научна гуримаар тодорхойлоо. Мүнөө үе сагта хуушанай түрэ хуримай дуунууд ямар хуон заяатайб гэһэн асуудал гаража болохо.

Шэнэ үе сагта — шэнэ дуунууд хэрэгтэй ха юм. Гэбэшье, хуушан юумэнүүд бүхыдөө бусалтагүй мартагдан ошодог бэшэ гээшэ. Тиимэһээ хуушанай гурим ёһонууд шэнэ удхатангаар, шэнэ үе сагташье тохорон үлэхэ аргатай.

Олон удаан жэлнүүдтэ үргэлжэлһэн авторай шэнжэлхы научна хүдэлмэринүүдые адаглажа харахада, ажабайдалай жама ёһоор хубилан, түрэ хуримай хуушанай дуунууд мүнөө сагай хүдөө нютагуудаар зэдэлһэн зандаа гэжэ тобшолол хэгдэнэ.

Арадай аман зохёолой суглуулбаринуудые тобшоор тодорхойгоор согсолжо гаргаха хэрэгтэ хамаатай эрилтэнүүдые гүйсэд баримталһан ном болоо гэжэ нүхэр Р. П. Потанинагай хүдэлмэриие сэгнэхээр байна.

Сибириин хизаарай түрэ хуримай дуунуудые шэнжэлхэ гээшэ аман зохёол шэнжэлэн үзэлгын шухала асуудалнуудай нэгэн мүн. Тиимэһээ дурсагдагша хүдэлмэри энэ хэрэгтэ шэглүүлэгдэһэн горитой хубита боложо үгэнэ.

И. ЯРНЕВСКИЙ,
Д. Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай доцент.

ТАСС — АПН

ХИЛЫН СААНАҺАА

АРАДУУДАЙ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛАЙ АША ТУҺАДА

Уласхоорондын байдалые улам түгшүүрилтэй болгохо гэһэн зорилго урдаа табидаг США-гай гадаадын политическэ хараа шэглэлые Советскэ Союз эрид буруушаана, бүтэмжэтэй һайн политика бэелүүлхын түлөө, дайнай аюулые зайсуулан сарахын аша туһада үрэ түгэс хөөрэлдөөнүүдые хэхын түлөө тэмсэнэ. Олонниитэдэ мэдээсэлнүүдые дэлгэрүүлэн тараадаг гадаадын хэрэгсэлнүүд «Правда» газетын асуудалнуудта нүхэр К. У. Черненкын үгэһэн харюуе үргэнөөр тайлбарилхадаа, элдэб оронуудай политическэ ба ниитын мэдээжэ ажал ябуулагшад мэдүүлгэнүүдые хэхэдээ, иимэ һанал бодол баримтална.

Энэ документые США-гай олониитэ, хэблэлэй органууд үргэнөөр зүбшэн хэлсэнэ. Советскэ Союз замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые зайсуулан сараха тухай хөөрэлдөөнүүдые үнгэргэхые оролдоно гэжэ американ мэдээжэ политическэ ажал ябуулагша, республиканска партиин түлөөлэгшэдэй палатын гэшүүн байһан Дж. Андерсон К. У. Черненкын үгэһэн харюунуудые тайлбарилхадаа мэдүүлбэ. Зүгөөр Р. Рейганэй захиргаан энэ шухала асуудалые шиидхэлгэдэ бэрхэшээл түбэгүүдые ушаруулна. Тиихэдээ дундуур зайда хэрэглэгдэхэ буу зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай, мүн стратегическэ зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай урда тээнь таһалдуулагдаһан асуудалнуудые нэгэн доро зүбшэн хэлсэхые оролдопон хэбэр тэрэ үзүүлнэ бшуу. Республиканска партиин Далласта болоһон съезд дээрэ ракетэнүүдые буудажа унагааха түхеэрэлгэнүүдые бүтээхэ гэһэн түсэбые баталһан тухайнь дуулахадаа, сэдьхэлээ ехээр хүдэлбэб. Мүнөөнэй захиргаанай засаг барижа байха үедэ буу зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай хөөрэлдөөнүүд сүм болюулагдаа. Һүүлэй 20 жэлэй хугасаа соо буу зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай хэлсээ баталха талаар урагшаа ямаршье алхам хэгдэбэгүй. Энэ ушарай хүн бүхэнэй һанаа зобоожо байһаниинь элитэ. Иимэ ехэ хүтэлбэрилэгшэ байһан аад, президент Рейган ой ухаанда орошогүй үйлэ хэрэгүүдые үүдхэнэ.

Совет хүтэлбэрилэгшэ Рейганэй захиргааниие эрид шүүмжэлбэ. Ушарынь юуб гэхэдэ, социализмда зүрюу харша «хэрээһэтэ добтолго» хэхэ тухай зар тунхаг бүхы дэлхэй дээрэ тарааһан байна гэжэ москвада тэмдэглэгдээ гээд **«Нью-Йорк таймс»** газетэ бэшэнэ. Хэрбээ замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые дэлгэрүүлэн тараалгые хорихо тухай дурадхалнуудые США-гай зүбшөөгөөд байгаа гээшэ һаань, энэ талаар үгэеэ ойлголсолго гансал замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые зогсоохо бэшэ, харин бусад стратегическэ зэбсэгүүдые хизаарлаха, хорооho асуудалнуудые шиидхэхэ арга олгохо байна гэжэ Москва тэмдэглэбэ. «Замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые хизаарлаха тухай хөөрэлдөө хэхын» тула США Венэдэ хөөрэлдөөнүүдые хэхэ аргатай юм гэжэ Сагаан байшангай түлөөлэгшэ замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргахагүй тушаа СССР-эй хараа бодолые тайлбарилхадаа батална. Гэхэтэй хамта К. У. Черненкын үгэһэн харюунууд «урда тээнь хэгдэһэн совет мэдүүлгэнүүдһээ илгаатай бэшэ байна» гэжэ тэрэ баталба. Тиигэжэ тэрэ замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые бүгээн гаргаха талаар США-гай хараа шэглэлые сагааруулха гэһэн Вашингтоной урдын һанал бодолые баримталһан байха юм.

Замбуулинай дайдада буу зэбсэгүүдые бүтээн гаргалгые тараахагүйн тула СССР-эй бэелүүлжэ байдаг залан сэхэ хараа шэглэл совет хүтэлбэрилэгшын харюунууд дотор бодото һуурина олоо гэжэ Англиин **«Гардиан»** газетэ бэшэнэ. Замбуулинай дайдаһаа добтолго хэхэ түхеэрэлгэнүүдые туршалгые, тодхон таолгые хоёр талаһаа болюулха тухай СССР-эй дурадхалые К. У. Черненко баталба. США энэ дурадхалые мүнөө болотор арсана, ушарынь юуб гэхэдэ, энэ намар иимэ түхеэрэлгэнүүдые туршахые түсэблэнһөө али бүхы аргаар бэелүүлхые оролдоно бшуу.

Холбоото Штадууд замбуулинай дайда тушаа хөөрэлдөөнүүдые хэлгые ондоо юумээр нэлгэхэ, замбуулинай буу зэбсэгүүдые бүтээхэ түсэбүүдээ бэелүүлхые оролдоходоо, замбуулинай дайдада зэбсэг хэрэгсэлнүүдые бүтээн гаргалгые зогсоохо талаар шэглүүлэгдэһэн Советскэ Союзай дурадхалнуудые тооногүй гэжэ Японой **«Асахи»** газетэ мэдээсэнэ.

Дүтын Зүүн зүгтэхи байдалые гуримшуулан шиидхэхэ асуудалнуудаар залан сэхэ хараа шэглэлтэй байһанаа Советскэ Союз үшөө дахин баталба гэжэ Сириин **САНА** гэдэг информационно агентство дамжуулна. Сепаратна хэлсээнүүдые баталжа гү, али сэрэгэй хамааралсалга хэжэ, энэ райондохи байдалые эбэй ёһоор гуримшуулан шиидхэжэ болохогүй байна гэжэ совет хүтэлбэрилэгшэ тэмдэглээ. Энээндэ хабаатай бүхы талануудай хамтын хүсэлэл оролдолгонуудай ашаар тус районгдохи байдал гуримшуулагдаха ёһотой.

Р. Рейганэй захиргаан бодото байдалые харааһаа алдажа, өөрынгөө һанал бодолые, хүсэл эрмэлзэлые дэлхэйн арадуудта хүсөөрөө баадхахые, бусад оронуудай аюулгүй байдалда хоро хүргэжэ, өөһэдынгөө байдал бэхижүүлхые оролдоно гэжэ Москва мэдүүлбэ гээд Индиин **«Стейтсмен»** бэшэнэ. Дэлхэй дээрэхи байдал хубилаа. Тэрэниие хүсөөрөө хубилгажа шиидхэхэгүйш.

США-гай сэрэгэй хүсэнүүдээ үргэдхөөшье һаань, Вашингтон дэлхэй дээрэхи байдалые хубилгажа шадахагүй. Дэлхэйн арадууд американ зонхилогшодой һанаашаар ажаһуухагүй юм гэжэ **«Руде право»** (ЧССР) газетэ тэмдэглэнэ. Тиимэһээ Вашингтон бодото байдалай политика бэелүүлжэ, арсалдаата асуудалнуудые эбэй ёһоор гуримшуулан шиидхэхые оролдохо ёһотой. СССР тушаа хэлэхэ болоо һаа, тэрэ бүхы оронуудай, арадуудай аюулгүй байдалай аша туһада үнэн сэхэ хөөрэлдөөнүүдые хэхээр, үгээ ойлголсохоор бэлэн лэ. Энэ хадаа бүхы арадуудай аша туһада харюусаһан ёһотойл эб найрамдалта, бүтэмжэтэй һайн хараа шэглэл болоно.

К. У. Черненкын үгэһэн харюунууд дэлхэй дээрэхи түрүүшын социалис гүрэнэй эб найрамдалта политикые тодо хурсаар батална гэжэ Польшын **«Речь Посполита»** батална.

ДУРАА ГУТАН БУРУУШААНА

КАБУЛ. Августын 31-дэ Кабулай аэропорт дээрэ болоһон тэһэрэлгэ ороной хүн зоной дурыень гутааба. Энэ хадаа контрреволюциин ба гадаадаһаа тэрэниие дэмжэгшэдэй гэмтэ ажал ябуулга болоно. Тэһэрэлгэһээ уламжалан, олон арбаад амгалан тайбан афган хүнүүд, гол түлэб эхэнэрнүүд, үхибүүд алуулһан, шархатаһан байгаа.

Эдэ үдэрнүүдтэ Афганистанай правительствын эмхи зургаануудта олон зуугаад бэшэгүүд ороно. Холбоото Штадуудай, тэдэнэй союзнигуудай ба дахуулнуудай үүдхэһэн харата муухай ябуулгануудаар дураа гутажа байһанаа тэдээн соогоо мэдүүлнэ.

ФРГ. Оршон байгаалиие үйлэдбэриин хорото үлэгдэлнүүдээр бузарлалгые буруушааһан хүдэлөөн Баруун Европодо үргэдэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Гамбургын хүн зоной жагсаал.

ТАСС-ай фотохронико.

СССР-эй ДҮЙ ДҮРШЭЛДЭ ТҮШЭГЛЭНЭ

СОФИ. Шэнэ общество байгуулха талаар Советскэ Союзай, тэрэнэй ленинскэ Коммунис партиин түүхэтэ дүй дүршэл НРБ-дэ айхабтар ехэ удха шанартай юм. Имагтал СССР-тэй эбдэршэгүй бата хани барисаатай, харилсаа холбоотой байхадаа, болгар арад хүгжэлтэ түгэс социалис общество байгуулгада саашадаашье амжалтануудые туйлаха байна гэжэ БКП-гэй ЦК-гай Политбюрогой гэшүүн, НРБ-гэй Министрнүүдэй Соведэй Түрүүлэгшэ Г. Филипов БКП-гэй ЦК-гай теоретическэ орган болохо «Ново време» гэһэн журналда толилуулһан статья соогоо бэшэнэ.

Болгарида социалис революциин илаһанһаа хойшо үнгэрһэн 40 жэлэй турша соо орон дотор социально-экономическа үндэһэн хубилалтанууд хэгдээ, социализмын материально-техническэ бата бэхи үндэһэ һуури байгуулагдаа гэжэ статья дотор хэлэгдэнэ. Промышленностиин мүнөөнэй һалбаринууд, тусхайлбал, электронико болон прибор бүтээлгэ хүгжөө. Хүдөө ажахыда горитой амжалтанууд туйлагдаа. Арадай ажабайдалай материальна ба оюун ухаан бодолой хэмжээн үргаа.

Болгар арадай илалтануудай хүтэлбэрилэгшэ болон эмхидхэгшэ БКП-гэй үүргые саг үргэлжэ бэхижүүлһэнэй, Коммунис партиа НРБ-гэй ажалшадай нягтаар тойрон жагсаһанай, Советскэ Союзай ба бусад социалис оронуудай аха дүү ёһоной туһаламжа үзүүлһэнэй ашаар эдэ бүхы амжалтанууд туйлагдаха аргатай болоо.

Советскэ Союзтай хани барисаагаа, харилсаа холбоогоо бэхижүүлхэ гээшэ БКП-гэй ба НРБ-гэй политикын гол ёһо болоно. Энэ хани барисаамнай хоёр ороной арадуудай, эб найрамдалай ба социализмын хэрэгүүдэй аша туһада жэлһээ жэлдэ хүгжэнэ, бэхижэнэ. Болгар-совет хани барисаанай шэнэ шата СЭВ-эй экономическа харилсаанһаа үндэһэтэй байна. Советскэ Союзтай холбоо барисаагаа али болохоор хүгжөөхэ гэһэн хараа шэглэл хадаа социализмын замаар Болгариин саашадаашье хүгжэлгын шиидхэхы эрхэ нүхэсэл мүн болоно.

ХҮН БА байгаали

ЗАГАҺАНАЙ БАЯЛИГ ХАМГААЛХА

Байгал далайда амидардаг омоли, һэлбэрүүһэн, хадаран болон бусад загаһад эгээл үнэтэй сэнтэй дээрэ тоологдодог гээшэ. Мүнөө Байгалай һэлбэрүүһэн, сагаан хадаранай тоо үсөөржэ, эдэ загаһад РСФСР-эй Улаан дэбтэртэ оруулагдаһан байна. Тиихэдэ омолиие үсхэбэрилхэ, олошоруулха асуудалда онсо анхарал хандуулагдана.

Омолиин һүрэгүүдэй гол, мүрэниие үгсэн, түрьһэеэ хаяхаар хүндэ хүшэр замдаа гараха сагынь дүтэлбэ. Байгаалиин баялиг хамгаалхаар табигдаһан тушаалтад, милициин хүдэлмэрилэгшэд, олониитын түлөөлэгшэд хуули бусаар загаһа баригшадтай ёһотой шанга тэмсэл энэл үедэ ябуулдаг гээшэ.

Энэ асуудалда зорюулагдаһан зүблөөндэ республикын партиина, совет органуудай түлөөлэгшэд, МВД-гэй болон «Байкалрыбвод» управлениин хүдэлмэрилэгшэд хабаадалсаа.

Байгал далайда амидардаг загаһанай түрьһэеэ хаяхаяа уһан өөдэ үгсэхэ үедэнь, тэдэниие хулгайгаар олзоборилхо дуратайшуул олон болодог. Энэ үедэ республикын загаһа хамгаалгын инспекторнүүдэй, милициин хүдэлмэрилэгшэдэй болон байгаалиие хамгаалгын эдэбхитэдэй ажал угаа ехэ болодог ха юм. Тиибэшье хуули бусаар агнуури хэжэ һураһан хулгайшад омолиин уһан өөдэ үгсэхые хүлеэдэг, хуули бусын агналга хэдэг байна.

Үнгэрэгшэ намартаа Байгал далайда ородог Большая речка, Сэлэнгэ мүрэнэй эрьеэр түбхинэһэн Татаурово, Ильинка тосхонуудта ажаһуудаг хэдэн эрхэтэд хуули бусаар загаһа агнажа ябаһаар милициин хүдэлмэрилэгшэдтэ, олониитын түлөөлэгшэдтэ балшыса баригдаа һэн. Тиимэһээ «Байкалрыбводой» гүрэнэй инспекторнүүд, милициин хүдэлмэрилэгшэд, арадай дружинниггууд байгша оной намар эдэ участогуудта олоор эльгээгдэхээр хараалагданхай. Эдэнэрһээ гадна, загаһанай баялигые хамгаалалсахаар ороной бассейновэ управлениинүүдһээ ерэһэн гүрэнэй инспекторнүүд, милициин хүдэлмэрилэгшэд, олониитын түлөөлэгшэд олоороо хабаадуулагдаха болоно.

— Манай райондо омоли Сэлэнгэ мүрэнөөр, Большая речка, Абрамиха, Култучная, Толбазика голнуудаар өөдөө үгсэдэг юм. Тиимэһээ арадай депутадуудай райсоведэй гүйсэдкомой шиидхэбэреэр эдэ участогуудта загаһа агналга хорюулагдаа. Милициин таһагай, агнууриин ажахын, «Байкалрыбводой» управлениин хүдэлмэрилэгшэд загаһа хамгаалха юм,— гэжэ Кабанскын районой загаһа хамгаалгын Байгал-Сэлэнгын инспекциин гүрэнэй инспектор В. Барашов зүблөөндэ хабаадагшадта хөөрэжэ үгэбэ. Байгаалиин баялигуудые найдамтайгаар хамгаалха байһанаа загаһа хамгаалха инспекцинүүдэй түлөөлэгшэд В. А. Грибанов (Прибайкали), М. А. Демидов (Баргажан), И. К. Воробьев (Хойто-Байгал), Кабанскын, Баргажанай районуудай дотоодын хэрэгүүдэй таһагуудай начальнигууд В. И. Савин, В. А. Поплевин гэгшэд элирхэйлбэ.

Зүблөөн дээрэ республикын прокуророй орлогшо В. С. Цыганков, «Байкалрыбпромой» генеральна директор К. М. Бурлаев болон бусад үгэ хэлээ.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ.

ТЕАТР

БИШЫХАН ХАРАГШАД ДУРАТАЙ

Куклануудай театр — эртэ урда сагай искусство гэжэ тоологдодог. Он жэлнүүдэй ошохо тума тэрэ һонирхолоо алданагүй, харин олон эдир харагшын эльгэ зүрхэ татадаг байһаар. «Куклануудай театр хадаа бага балшар харагшын ажабайдалдахи эгээл түрүүшын театр, харин үльгэр — гоё һайханай орон руу айлшалуулһан эгээл түрүүшын зүжэг гээшэ», —гэжэ СССР-эй арадай артист, ВТО-гой правлениин түрүүлэгшэ М. Царев хэлэһэн байдаг.

Манай республика дотор энэ искусствада эгээл түрүүлэн һонирхол үүсхэһэн, эдэбхи түрүүлһэн хүнүүдэй нэгэн Бениамин Александрович Пестерев юм. Тэрэ куклануудай уран һайханай арадай театрые мүнөө арбадахи жэлээ хүтэлбэрилжэ байна. Өөрөө бүри дайнай урда тээ, городой Пионернүүдэй ордондо ябажа байха үедөө, иимэ театрай гайхалтай һониниие мэдэрһэн юм. Ород драмын театрай артистка Милиция Николаевна Боюцкая тиихэдэ пионернүүдэй драмын кружогые хүтэлбэрилдэг байгаа. Хэжэ байһан хэрэгтээ айхабтар дуратай энэл артистка үхибүүдтэ бүхы бэлиг шадабарияа, дүй дүршэлөө гамнангүйгөөр зорюулжа, ухаанайнь хүрхысэ тэдэниие искусствотой танилсуулжа эхилээ һэн.

Вениамин Пестерев дайнай һүүлээр далайгаар тамаралгын училищи дүүргэһэн юм. Һуража байхадаа, матросуудай уран һайханай наада эмхидхэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаададаг байгаа. Дайнай дүүрэхэдэ, эдир технигүүдэй станцида хүдэлдэг болоо. Тиигэжэ байтарнь, 1967 ондо, куклануудай республиканска театр нээгдэжэ, В. Пестерев аргагүй дуратайгаар тэндэ бутафор-реквизитораар ороод, куклануудые хэжэ эхилээ. Уданшьегүй зүжэгүүдые шэмэглэдэг болоо. Мүнөө тэрэ дүн хамта 12 зүжэг уран һайханаар шэмэглэн табяад байна.

Мүнөө Серовэй нэрэмжэтэ соёлой байшан соо хүдэлдэг куклануудай театрые тэрэ 1973 ондо эмхидхээ юм. Вениамин Пестеревто тэрэ үедэнь кружогой эдэбхитэй гэшүүн Анатолий Шапошников хамһалсадаг һэн. Нэгэшье зүжэг тэрэнэй хабаадалгагүйгөөр үнгэрдэггүй байгаа.

— Куклануудай наадахые хаража һууһан үхибүүдэй гайхал, омогорхолоор дүүрэн нюдэдые обёорходоо, сэдьхэлни ехэтэ ханадаг юм, Үхибүүдые баярлуулхаһаа үнэтэй юумэн үгы гэжэ һанадагби,— гээд тэрэ хөөрэдэг.

Армиин албанда ябаадшье ерэхэдээ, Анатолий Шапошников куклануудайнгаа театрые орхёогүй һэн. Түрэл театртаа дахинаа бусаа. Мүнөө тэрэ соёл-гэгээрэлэй училищиин хоёрдохи курсда заочноор һурана. Тэрэнээ дүүргэд, Зүүн Сибириин соёлой институтда орохо хүсэлтэй. Анатолий һаяар А. Устиновай «Старомодные чудеса» гэжэ ехэшүүлэй зүжэгтэ гол геройн ролиие наадахаяа байна.

Театрай репертуар үргэлжэ шэнэлэгдэдэг. Үйлсын дүримүүдые үхибүүдтэ тайлбарилан харуулдаг һонирхолтой концертнэ программашье бии болонхой. Үльгэрэй геройнууд бишыхан хүниие хүмүүжүүлдэг, һургадаг гээшэ. Хэрбээ сценэ дээрэ харуулагдажа байһан үйлэ хэрэгэй ямаршье орёо асуудал шиидхэдэггүй, һайн юумэнэй муу муухайе элишэлэн шүүмжэлдэггүй һаань, ажабайдал үхибүүдтэ хүнгэнөөр юрынхеэр ойлгогдожо болохо. Тиимэһээ эдир харагшые энээнһээ зайсуулһан дээрэ гэжэ Вениамин Александрович Пестерев тоолодог. Тэрэ өөрынгөө театрһаа гадна педучилищиин студентнэртэй ажалладаг юм.

Пестеревой хүтэлбэри доро үхибүүд ехэтэ хүдэлхэ дуратай байдаг. Жэшээлхэдэ, Улаан-Үдын 9-дэхи һургуулиин һурагшад Ира Иванова, Юлия Новикова, Лена Арбузова, Юлия Иноземцова болон бусад театрай дэргэдэхи кружогто эдэбхитэйгээр хабаададаг. Тиихэдээ тэдэнэр куклануудые хэлсэдэг, магнитофон дээрэ хүдэлдэг, зүжэгэй шэмэглэлые түхеэрэлсэдэг ба костюмуудые оёдог байна.

С. НИКИФОРОВА,
куклануудай театрай педагогическо-уран зохёолой таһагые даагша.

«АЯТАЙ ҺОНИН АЯНШАЛГА...»

Урда сагта Байгал далайе тойрожо ажаһууһан хэдэн үндэһэ яһатанай тэрэ үеын байдал болон соёл болбосоролые харуулһан Этнографическа музейн дэбисхэр дээрэ революциин урда тээхи Буряад ороной түүхэһээ абтаһан шэнэ баримтануудтай выставкэ нээгдэбэ. Тус выставкэ урдын бага промышленнигай ажаһуухан уужам ехэ байшангай табан залнуудые эзэлэнхэй. Тэрээн дотор XVII зуун жэлэй үеһөө эхилһэн манай хизаарай түүхын гэршэ баримтанууд элбэгээр дэлгэгдэнхэй. Эндэ Буряад ороной Россин гүрэнэй бүридэлдэ оролго, Байгал далайн оршондо анха түрүүшын ород зоной ерэхэ үеын буряад арадай ёһо заншалнууд, шажан мүргэл гэхэ мэтэһээ эхилээд, ород аяншалагшадай манай нютагуудаар гараһан тухай, түрүүшын революционно хүдэлөөн болон түрүүшын буряад эрдэмтэд тухай мэдээнүүд, бэшэгүүд, хогшол хэрэгсэлнүүд олоной һонирхол үүсхэнэ.

Энэ выставкэ-харалгын нээгдэһэн үдэр манай республикада алдартай хэрэгээр айлшаар буухан Монголой Арадай Республикын музейнүүдэй хүдэлмэрилэгшэдэй хори гаран хүнһөө бүридэһэн делегаци тус ороной музейнүүдэй захиргаанай дарга Пүрэвийн Даваасамбуу түрүүтэй Этнографическа музейдэ ерэһэн байна. Тус делегациие музейн гол үүдэнэй дэргэдэ манай республикын түлөөлэгшэд угтажа абаа.

— Танай үзэхэеэ байгаа энэ музей хадаа 1968 ондо баригдажа эхилһэн юм. 1973 ондо, манай Буряадай АССР-эй байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойн баярай үдэрнүүдтэ, нээгдэһэн намтартай. Тэрэ үеэр музейн һан жаса 2600 гаран экспонадһаа бүридэдэг байгаа. Гол түлэб республикын хүдөөгэй районуудһаа урдын улад зоной байра байдал, ажахын барилга гэхэ мэтэ уршлагдан асарагдаһан гээшэ. Гэбэшье, жэл бүри экспонадууд олошоржо, мүнөө үедэ 5000 гаран болонхой. Республика доторнай музейнүүдэй жасые удха шэглэлээрнь хубаарилжа, улад зондо харуулха хүдэлмэри хэгдэнэ. Тэрэнэй ашаар хизаар ороноо шэнжэлгын республикын болон Хиагтын музейнүүдһээ этнографиин, археологиин олон тоото зүйлнүүд һаяын сагта эндэ асарагдахаар хараалагдана. Тиигэбэл, энэ музеймнай 4100 гаран түүхын зүйлнүүдээр баяжаха болоно. Нэгэ үгөөр хэлэхэдэ, манай хизаарай энэ түүхын нээмэл музейн барилга үшөөл үргэлжэлүүлэгдэһээр, — гэжэ республикын соёлой министрэй орлогшо, түүхын эрдэмэй кандидат А. М. Герштейн айлшадтаа хандаһан оролто үгэ соогоо тэмдэглэбэ. Удаань тэрэ Түүхын ба соёлой памятнигуудые хамгаалха республиканска бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогшо нүхэр А. В. Тиваненкэдэ үгэ үгэбэ. Тэрэ айлшадтаа музейн археологическа комплекс һонирхолтойгоор тайлбарилан харуулба.

— Энэ комплексдомнай гол түлэб бронзо үе сагай зүйлнүүд таоигдапхай. Эртэ балар сагай хүнүүдэй хүйөө шулуунууд дээрэ һиилэһэн сараа зурагуудые, амитадай дүрсэнүүдые харанат... Хүннүүдэй гэр байрые олдоһон ёһоорнь энэ павильон соо түхеэрнэбди. Харин хүннүүдэй хаанай хүүрые тэрээхэн гүбээ дээрэ зөөлгэхэбди, — гэжэ нүхэр Тиваненко хүһөө шулуунуудай дундуур айлшадайнгаа һонирхол үүсхэн дахуулна.

Удаань Байгал далайе тойрожо үни холоһоо ажаһууһан буряадууд, ортонгууд болон шэмээшэгүүдэй урдын байра байдал үзэжэ, монгол айлшад ехэтэ һонирхоо.

Загарайн районой Арбижал тосхоноо асарагдаһан хэдэн гэрнүүдэй досоо, газаахиие хараба. Тэдэнэй нэгэн —1860 ондо тэндэхи дархан Сонды Дараевай бариһан амбаар. Мүн Захааминай районой далахан нютаган Дунда Үбэлжөөн гэжэ газарта 1898 ондо модошо дархан Цырен Самбиловай бариһан найман ханатай байрын гэр, гадна Шэтын областиин Агын национальна округой Будалан нютагһаа асарагдаһан нүүдэл малшанай гараар дарамал һэсы гэр гэхэ мэтэ һонирхолтонгоор харагдаа.

Тэрэшэлэн үнгэрһэн зуун жэлэй хоёрдохи хахад багаар тусхайлбал, 1864 онһоо хойшо баригдаһан шэмээшэг зоной байра байдал, досоо талынь эд хогшол, газар тариалан эрхилдэг байһан зэр зэбсэгүүд, тэргэ, шарганууд хүрэтэрөө айлшадыемнай һонирхуулба.

—Энэ, юрэдөө, зуун хори гаран жэл соо үмхиржэ һалаагүй лаһан жэгтэй модон бэ?! —гэжэ нэгэ залуубтар нүхэр бусадайнгаа гайхал элирхэйлбэ. Танилсабабди. Булган аймагай Хубисхалай музейн дарга Пүрэвдоржын Дашцэвэг гээшэб гэбэ.

— Урда сагта улад зон барилгын модо отолхо саг гээшые ехэ нарибшалан баримталдаг байгаа. Тиимэһээ тон лэ зохистой сагтаа отологдоһон модон иимэ бэхи байгаа бшуу, — гэжэ музейн директор нүхэр С. Р. Хомосов тайлбарилжа үгэнэ.

Байгал шадар ажаһууһан арадуудай байра байдал харуулһан комплекс бүхэнэй газаа тэдэ бүгэдые даагшанар гэхэ гү, али нэгэн яһатанайнь түлөөлэгшэ уран шэмэглэлтэй национальна жэнхэни хубсаһаараа айлшадые угтажа, угсаата уладаингаа урдын ажаһуудал тухай тодорхойгоор хөөрэнэ, экспонадуудые харуулна.

— Манай Булган хотодо революционно музейһээ гадна, хизаар ороноо шэнжэлгын музей үшөө 1952 ондо эмхидхэгдээ һэн. Тэдэнэймнай һан жаса жэл бүри шэнэ зүйлнүүдээр баяжажа байдаг. Буряад ороной музейнүүдые хаража, өөһэдынгөө ажал хэрэгтэ тон туһатай зүйлнүүдые олоор тэмдэглэбэбди, —гэжэ нүхэр П. Дашцэвэг хөөрэнэ.

Монгол нүхэдтэй уулзажа ябахада, тэдэнэй бүгэдэнэйнь һанал тон инмэрхүүл байба.

Улаан-Баатар хотын Түбэй музейн биологиин таһагые даагша Намжалын Дарисэрэнтэй хөөрэлдэнэбди.

— Улаан-Үдэ хотын Лениинэй гудамжада хоёрхон жэлэй саана нээгдэһэн Байгаалиин музей миниин анхарал ехээр татаа. Богони сагай хугасаада Буряад нютагайнгаа байгаалиие бүхы талаһаань харуулһан олон зүйлнүүдые шата шатаарнь һонирхолтойгоор, тодоор дэлгэжэ үгэһэниинь, музейн хүдэлмэрилэгшэдэй һайн шадабари мэргэжэлтэй байһые гэршэлнэ, —гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглэбэ.

— Би Сүхэ-Баатар хотодохи хизаар ороноо шэнжэлгын музейдэ ажалланаб. Хяагта хотоһоо захалжа, Буряад ороной гол музейнүүдые хараһандаа ехэ урматайб. Музейн ажалда 12 жэл хүдэлмэрилжэ байнаб. Буряад анда нүхэдэй нютаг дайдын үнгэрһэн үе сагай түүхэтэ баримтануудые эблүүлжэ удхатайгаар, һургаал абамаар эмхидхэһэн ушар манай ажалда тон туһатай жэшээ болохо юм, — гэжэ үшөө залуушье һаа, дурсагдагша музейн дарга Шүхэрын Гантүмэр баяртайгаар мэдүүлнэ.

...Сэлмэг тэнгэриһээ буужа ябаһан наран шангахан элшээрээ шараһан зандаа. Этнографическа музейн дэбисхэр дээгүүр оршоһон нарһан тужа, голһоо бууһан һэбшээн доро шааяна. Тэдэнэй гүн гүнзэгы шэнжэтэй шэмээн доро һүүдэр һүриин, монгол нүхэдөөрөө бусаха замаараа субанабди.

— Һайхан байна даа, эдэ бүгэдэ, — гэжэ Монголой музейнүүдэй захиргаанай дарга бодолгото болоһон янзатай намдууханаар гэшхэлнэ.

— Эдэ үдэрнүүдтэ хараһан, үзэһэнөө тобшо тэдыгээр элирхэйлжэ үгыт, Даваасамбуу дарга...

— Одоо тиигэнгүй яаха бэ... Манай буряад нүхэд нютаг оронойнгоо түүхын зүйлнүүдые нарибшалан суглуулжа, бүридхэжэ, энэ ехэ музей байгуулба ха юм. Энэ ушар манда һайн жэшээ боложо үгэнэ.

Хоёрдохёор, хүдөө нютагуудһаа хуушан үеын байрын барилгануудые нүүлгэжэ, тэрэ сагайнь эдлэл хэрэгсэлтэйгээр эндэ табиба. Энэ ушарай хойто үеын хүнүүдтэ ехэ һонирхолтой, һургаал абамаар байханьсохомтой. Шэнээр нээгдэһэн танай байгаалиин, мүн энэ манай мүнөө үзэгшэ урда сагай улад зоной ажаһуудалай музей гэхэ мэтэнүүдые хараһан Монголой хори гаран аймагай музейнүүдэй хүдэлмэрилэгшэд урдын болон мүнөөнэй Буряад ороноор аятай һонин аяншалга хэһэн мэтэ болобо,— гэжэ нүхэр П. Даваасамбуу тобшолоо һэн.

Б. ЖАНЧИПОВ,
манай корр.

Спорт

АЛТАН НАМАРАЙ УРИЛДААН

Профсоюзай комсомолой шанда хүртэхын түлөө хүнгэн атлетикын урилдаагаар республикын түрүү һуури эзэлэлгын мүрысөөн Дээдэ-Онгостойн нарһан тужа соо үнгэрэгдэбэ.

Спортын табан бүлгэмэй болон клубай 70 гаран урилдаашад хабаадаһан байгаа. «Трудовые резервы» ба «Динамо» бүлгэмүүдэй атледүүд конкурсһоо гадуур хабаадалсаа.

Эгээл түрүүлэн спортын ветеранууд урилдаанай зүргэ дээрэ гараба. Эхэнэрнүүд 300 метртэ хабаала туршаһан байна. Улаан-Үдын авиационно заводой инженер-конструктор Людмила Матвеева энэ зайе 62.4 секундэ соо гаталжа, илалта туйлаа. Загарайн районой Шэнэ-Бэрээнэй больницын ахалагша медсестра Галина Драгунова («Урожай») хоёрдохи шанда хүртэбэ.

Шэнэ-Бэрээнэй авто-заһабарилгын заводой слесарь Александр Тихонович Чирков («Урожай») үйлэдбэриингөө даабариие һара бүхэндэ 115—120 процентээр үлүүлэн дүүргэдэг юм. «Энэ талаар спорт ехэ туһа хүргэнэ» гэжэ тэрэ хөөрэнэ. Александр Тихонович ГТО-гой зунай ойн зүйлнүүдээр республикын түрүү һуури эзэлхын түлөө мүрысөөнүүдтэ нэгэнтэ бэшэ илажа, алтан значогоор шагнагдаһан намтартай. Энэ тэрээнтэй хабаала туршаха, хурдан сулхэсэ үзэлсэхэ хүн олдобогүй. А. Чирков 1000 метртэ 3 минута 21.8 секундэ саг харуулһан байна.

Удаань 16—17 наһатай басагад 2000 метртэ урилдаба. Загарайн районой Шэнэ-Эдхиин дунда һургуулиин 10-дахи классай һурагша Нина Андриевская («Урожай») эндэ 7 минута 12 секундэ саг харуулжа, илалта туйлаа. Нина бэрхэ сананшан байһаараа алдаршанхай. Тиигэжэ тэрэ үбэлэй спортын хаһада эртээнһээ бэлдэжэ байна бшуу. Тренер Н. К. Матушкина тэрэниие һурган һоридог юм.

Улаан-Үдын 49-дэхи һургуулиин 9-дэхи классай һурагша Оксана Ян-Фу-цай («Буревестник») — хоёрдохи, Шпалозаводской һургуулиин 8-дахи классай һурагша Валя Климова («Урожай») гурбадахи һууринуудые эзэлбэ.

3000 метр. Энэ зайда аха наһанай басагад урилдаа. Байгша ондо СССР-эй спортын мастерай норматив дүүргэһэн Татьяна Гурилова («Трудовые резервы») һайн һорилго бэлэдхэлтэй байһанаа харуулжа эрхимлэбэ — 11.05 минута. Зүүн Сибириин технологическа институдай студентка Т. Воронина («Буревестник») хоёрдохи һуури эзэлһэн байгаа. Тэрэнэй хани басаган Н. Володина гурбадахи шанда хүртөө.

2000 метртэ урилдаһан эхэнэрнүүд соонһоо спортын мастерта кандидат Н. Соломинская («Трудовые резервы») түрүүлэн фиништэ хүрэжэ ерэбэ. Энэ зайе 6.55,8 минута соо гаталһан байха юм. Кооперативна техникумэй хүдэлмэрилэгшэ Н. Чижова — хоёрдохи, «Спартагай» түлөөлэгшэ Н. Ковалева гурбадахи һуурида гараба.

Дундуур наһанай эдир хүбүүд 3000 метртэ урилдаба. «Трудовые резервы» бүлгэмэй Олимпиадада бэлэдхэлэй түбэй түлөөлэгшэ, спортын мастерта кандидат Сергей Журавлев илажа гараха ёһотой гэжэ мэргэжэлтэд тоолоһон байгаа. Ушарынь юуб гэхэдэ, тэрэ эдиршүүлэй дундаһаа РСФСР-эй чемпион болоһон, «Правда» газетын шанда хүртэхын түлөө хүнгэн атлетикын заншалта мүрысөөндэ урилдаагаар илажа гараһан намтартай. Гэбэшье энэ удаада тэрэ хангалтагүйшэг һорилго бэлэдхэлтэй байжа, илалта туйлажа шадабагүй.

Кабанскын районой Селенгинск тосхондохи 22-дохи СПТУ-гай һурагша Николай Дулин («Спартак») энэ зайе 9 минута 16,2 секундэ соо гаталжа, түрүү һуури эзэлбэ. Улаан-Үдын 32-дохи һургуулиин 10-дахи классай һурагша Андрей Федоров («Трудовые резервы») тэрээндэ 10 секундаар гартажа хоёрдохи шанда хүртөө. Зүүн Сибириин технологическа институдай 1-дэхи курсын студент Сергей Жилин гурбадахи һуурида гараһан байна.

Аха наһанай эдиршүүл старт абаба. Тэдэнэр 5000 метртэ хабаяа туршаа. Кабанскын районой Селенгинск тосхондохи барилга-хабсаралгын 8-дахи управлениин слесарь Евгений Березовский («Труд») гурбадахи километрһээ урагшаа гаража, алтан намарай урилдаанай шанда хүртэбэ—16.43.5 минута. «Буревестник» бүлгэмые түлөөлһэн технологическа институдай 2-дохи курсын студент А. Алагуев хоёрдохи, багшанарай институдай студент Ю. Столопов («Труд») гурбадахи һууринуудые эзэлээ.

Эгээл һүүлдэ эрэшүүл урилдаанай харгы дээрэ гараба. «Трудовые резервы» бүлгэмэй түлөөлэгшэ, спортын мастер Юрий Федоров һайн һорилго бэлэдхэлтэй байһанаа харуулжа, 5000 метрые 15 минута 35,2 секундэ соо гаталжа, эрхимлээ. Улаан-Үдын авиационно заводой слесарь, спортын мастерта кандидат Сергей Чаповской тэрээндэ 8,8 секундаар гартажа, хоёрдохи боложо фиништэ ерэбэ. Багшанарай институдай студент, саначар спортын мастер Саян Жамбалов («Буревестник») 15.55.0 минута саг харуулжа, удаадахи һуурида гараһан байха юм.

Мүрысөөнэй дүнгүүдээр «Буревестник» бүлгэмэй суглуулагдамал команда илалта туйлажа, профсоюзай-комсомолой шанда хүртөө. «Труд» бүлгэмэй түлөөлэгшэд хоёрдохи, «Спартак» бүлгэмэй урилдаашад гурбадахи һууринуудые эзэлбэ. Сентябриин 20-доор зоныы мүрысөөндэ хабаадаха суглуулагдамал команда бүридүүлэгдэбэ.

Б-М. ЖИГЖИТОВ.

ЭРЭЛХЭГ ХҮНҮҮДЭЙ МҮРЫСӨӨН

Ажалай Улаан Тугай орденто авиационно заводой ДОСААФ-ай эмхиин спортсменүүд «Мотоциклаар урилдая!» гэһэн уряа хотын комсомол-залуушуулай дунда хэдэн жэлэй урда тээ гаргаһан юм. Тэрээнһээ уламжалан, эрэлхэг зоригтой спортсменүүдэй дунда мотоциклаар урилдалга заншалта болоһон байгаа.

Заншалта болоһон энэ урилдаанда манай республикын спортсменүүдһээ гадна, Эрхүү хотоһоо уряалаар ерэһэн мотоциклистнүүд хабаадалсаа.

Бусадһаа түрүүлэн, 125 сантиметр хэмжээтэй цилиндртэй мотоциклаар урилдагшад соонһоо Хяагта хотын түлөөлэгшэ Виталий Степанов, эдиршүүлэй дундаһаа Улаан-Үдын Андрей Чебунин хоёр эрхимлэжэ гараа. Улаан-Үдын түлөөлэгшэ Александр Ростов 250 сантиметрэй цилиндртэй мотоциклаар урилдагшадай дундаһаа шалгараа. Айлшаар ерэһэн Эрхүү хотын түлөөлэгшэд Юрий Сороковиков Сергей Зуев хоёр коляскатай мотоцикл жолоодоходоо, шадамар бэрхэ байжа, түрүүшын һууринуудые эзэлбэ.

Команданууд хоорондын дүн гаргахада, Зүүн Сибириин технологическа институдай эбтэй зетэй команда түрүү һуури эзэлжэ, авиационно заводой комсомолой комитедэй дамжуулгын кубогта хүртэбэ.

Эрэлхэг зоригтойшуулай дунда мүрысөө һайнаар эмхидхэһэн тус заводой ниитын тренер Виктор Рыбаков эндэ ехэ габьяатай гэжэ тэмдэглэлтэй.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Урилдаанай зүргэдэ.

А. ЧЕПАКИНАЙ фото.

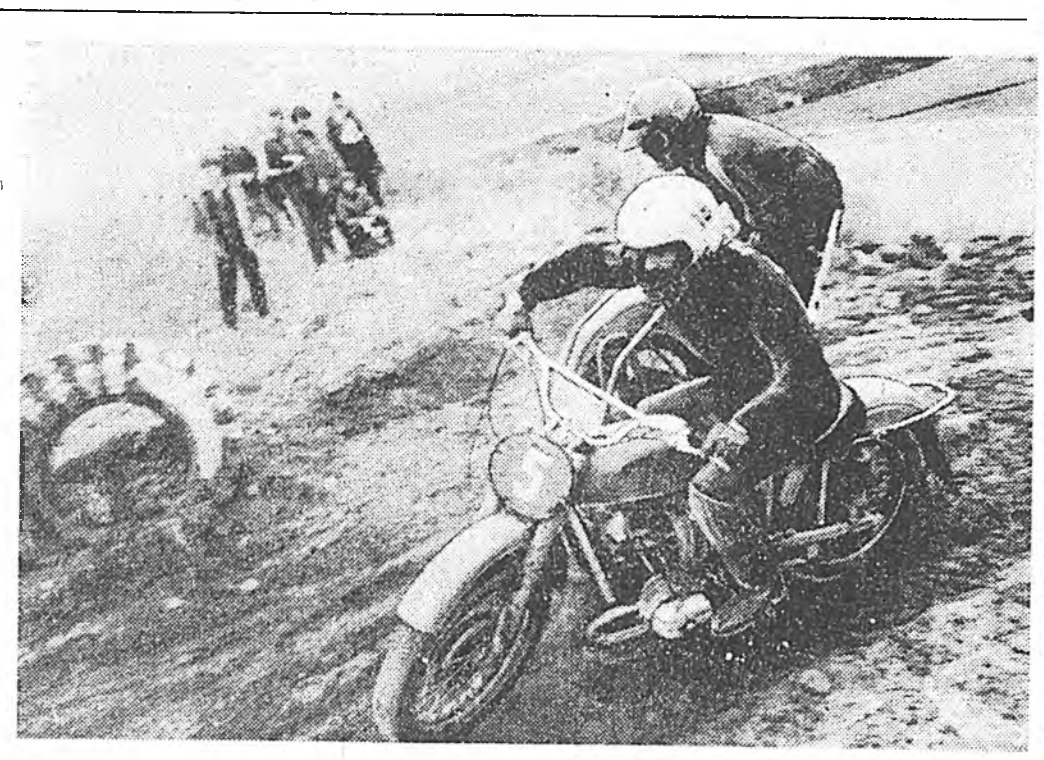

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда: «Коллектив — аха дүүгэй һургуули» — түрүү бэшэг. «Эмхи гуримтай» — В. Медведевэй статья. «Сэлэнгын уһан хэр бэ?» — Г. Шелкуновагай репортаж.

Хоёрдохи хуудаһанда: Табан жэлэй түрүүшүүл. «Беляевай хүбүүд» — А. Тихоновецэй статья. «Абаһаар лэ чемпион болобо» — В. Цыбиковэй статья. Залуушуул юу хэжэ шадахаб? «Этигэл найдабаринь урма зориг түрүүлхэ ёһотой» — С. Убеевэй статья.

Гурбадахи хуудаһанда: Шагналнууд. Хилын саанаһаа абтаһан мэдээсэлнүүд.

Дүрбэдэхи хуудаһанда: «Бэлиг, эрмэлзэл, шадабари» — Ю. Александровай статья. «Манайда айлшаар— зооцирк» — Л. Теняковагай корреспонденци.

СЭНХИР ЭКРАН

НЭГЭДЭХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — «Время». 9.40 — Үглөөнэй гимнастика. 9.55 — «Арһан бүмбэгэ» клубай шангай түлөө. 10.40 — «Аяншалагшадай клуб». 11.40— Ленинградай Гүрэнэй концертын оркестр наадаха. 12.15— «День в парке культуры и отдыха»—уран һайханай фильм. 13.05 — Шэнэ һонин (13.10 хүрэтэр). 15.15 — Шэнэ һонин. 15.35 — Баримтата фильм. 16.05 — «Эдиршүүлэй уран бэлиг». 16.35 — «Манай корреспондентнүүд хөөрэнэ». 17.05— «...16 хүрэтэр ба тэрээнһээ дээшэ наһанай».

Улаан-Үдэ. 17.50 — «Мария Ермолова» — киноочерк. 18.10 — «Байгал» — нютагуудай һонин. 18.20 — «Ажахы эрхилэлгын онол арганудые нарижуулан һайжаруулха». 19.00— «Байгал» — мэдээсэлэй программа.

Москва. 19.25 — Узбегэй ССР-эй уран һайханай коллективүүдэй концерт. 19.40 — «Мүнөөдэр—түби дэлхэй дээрэ». 20.00 — Хоккейгээр уласхоорондын мүрысөөн. Канадын кубок. СССР-эй ба Швециин суглуулагдамал команданууд. 22.00 — «Время». 22.30 — СССР-тэ Румыниин соёлой үдэрнүүдэй нээлтэдэ зорюулагдаһан концерт.

ХОЁРДОХИ ПРОГРАММА

Москва. 9.00 — Үглөөнэй гимнастика. 9.15—«Подвиг Семена Дежнева» — эрдэм дэлгэрүүлгын фильм. 9.30, 10.35 — Астрономи. 10-дахи класс. 10.05, 13.40 — Немец хэлэн. 11.05 — «ПТУ-гай һурагшадта». Түүхэ. 11.35, 12.40 — Юрэнхы биологи. 9-дэхи класс. 12.05— «Манай саад». 13.10 — Географи 7-дохи класс. 14.10 — «Эртэ урдын Русиин искусство» 14.40—«Эрдэм ухаан—хүсэн». 15.25— «Ромен Роллан». Дурсалгануудһаа. 16.15— Шэнэ һонин. 17.50— «Чапаев»— уран һайханай фильм.

Улаан-Үдэ. 19.25 — «Азимуудаар ябанабди». 19.55 — Сонсхолнууд. 20.05 — «Таанадта, агитаторнууд болон политинформаторнууд». 10.25 — «Номой далай руу аяншалга».

Москва. 21.00 — «Амгалан нойрсогты, багашуул!». 21.15— Эб найрамдал хамгаалха совет комитедэй түрүүлэгшэ Ю. А. Жуковай хөөрөөн. 21.45 — Цыган хүгжэмэй ансамбль наадаха. 22.00 — «Время». 22.30— «На берегу большой реки»— уран һайханай фильм. 23.40— Баримтата фильм. 24.00 — Футболоор уласхоорондын уулзалга. СССР-эй ба Турциин суглуулагдамал команданууд.

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД: ИНДЕКС: 670000

г. УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам.редактора — 2-62-62 отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76, отделы: партийной жизни —2-34-05 пропаганды—2-56-23 промышлленности и строительства—2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, 2-63-86, советского строитель ства и быта—2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-60-91, переводов —2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81 корректорская—2-33-61, выпускающие— 2-35-95, отдел объявлений —2-65-54.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли г. Улан-Удэ, ул. Ленина, Н-3555. Заказ № 204 Индекс 046